قەیرانی ڤایرۆسی کۆرۆنا…
نووسینی: دانا حمید

ڕەنگە لە سەرەتایی پەیدابوونی ژیان لەسەر زەوی و بوونی مرۆڤایەتی لەسەر ڕووی زەمین ڕووبەڕووی چەندین هەوراز و نشێو، خۆشی و بەختەوەری، درم و پەتای درێژخایەن بووبێتەوە کە کاریگەری منفی لەسەر ئابوری و بژێوی دانشتوان دروستکردوە… بەڵام ئەوەی ئەوەی ئێمە مەبەستمانە، لەمڕۆدا بەتایبەت ئەم پەتایە واتە ڤایرۆسی کۆرۆنایە. وە ئەم نەخۆشیە کۆرۆنا و کاریگەرییەکانی لەسەر دەوڵەتانی جیهان چییە؟ وە لێکەوتەکانی لەسەر مرۆڤ و ئینسانیەت چییە؟ وە چۆن بتوانین ڕووبەڕووی ئەم دەردە ببینەوە و خۆمانی لێبپارێزین تا ئەوەی لانی کەم ئینسانیەت بە کەمترین زیان و ناخۆشی لە دەست ئەم ڤایرۆسە نەجاتی ببێت.
جا ئەوەی مەبەستی ئێمەیە لەم نووسینەدا ڤایرۆسی کۆرۆنایە و چۆن بتوانین پێش بگرین بەم ڤایرۆسە و بە کەمترین زیان لە دەستی دەربچین. ئەم نەخۆشیە سەرەتا لە شاری وهانی چین بڵاوبوویەوە، کە نزیکەی (١٢) ملیۆن ئینسانی تیادا دەژێت، وە یەکێکە لە شارە ئابورییەکانی وڵاتی چین و ڕێژەی (٦٠%) ئابوری چین، وەبەرهێنان و سەرمایەگوزاری لەم شارەوە بۆ چین و دەرەوەی چین هەناردە دەکرێت.
چەندین هۆکار هەبوو لەسەر پەیدابوونی ئەم ڤایرۆسە لە چین، ئێمە زۆر ناچینە ناوەڕۆکی ئەم هۆکارانەوە و وردودرشتی بە دوایی ڕووداوەکە بەجێئەهێڵین و دواتر ڕوون ئەبێتەوە کە چەندین هۆکاری دیار و پەنهان هەن کە دەرخەری ڕووداوی نەخۆشییەکەن. چونکە ئەوەی کە گرنگە بزانین لێکەوتە ئابوری و سیاسی، کۆمەڵایەتی، تەندروستی و دەروونییەکانی ئەم پەتایە لەسەر مرۆڤ و چۆنیەتی ڕووبەڕووبوونەوەی، وە بەرپێگرتنی بەئەوەی لەوە زیاتر مرۆڤایەتی نەبێتە قوربانی ئەم دەردە ترسناکە کە بەشێوەیەک جیهانی تووشی شۆک کردوە جۆرێک لە “وەستان و مەنگبوون”ی دروستکردوە کە زیانێکی گەورەی ئابوری و سیاسی و تەندروستی و دەروونی لە سەرجەم مرۆڤایەتی داوە.

ئەم نەخۆشیە سەرەتا لە شاری وهانی چینەوە سەریهەڵدا و وە بە چەندین شێوەی تر باسی ئەکەن، هەندێ ئەڵێن لە گیانەوەرەوە گوزراوەتەوە بۆ ئینسان. وە هەندێ تر ئەڵێن لە زانکۆی وهانی چین تاقیکردنەوەی لەسەر ئەم ڤایرۆسە کراوە و پاشان لەدەست دەرچووە،

هەندێکی تر ئەڵێن ئەمە جەنگی ئابورییە کە ئەمریکا لە بەرامبەر چین پەیڕەوەی ئەکات بۆئەوەی ئابوری چینی پێ لاواز بکات، چونکە ئێستا ئابوری چین زۆر بە شێوەیەکی بەهێز و ناوازە بازاڕی ئابوریی و بازرگانی و پیشەسازی جیهانی داگیرکردوە. ئەمەش جۆرێک لە دڕدۆنگی لای بەرپرسانی ئەمریکی دروستکردوە کە ئەبێت بەهەر شێوازێک بێ بەر بەم شاڵاوە ئابورییە بەهێزەی چین بگرن و نەهێڵن لەوە زیاتر پەلبهاوێت.

ئەوەی کە گرنگە لەسەر و□لاتانی جیهان بە هۆشیاریییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم نەخۆشیەدا بکەن، واتە نەبێتە هۆکاری ئەوەی ترس و تۆقین ب□لاوبکرێتەوە و خەڵک زیاتر بترسن لێی... هەموو دەوڵەتانی جیهان ڕیگری ئەوە ئەکەن کە ئەم نەخۆشیە پێیان نەگات کە پێشیان گەشت سەرەتا ئەرکی دەوڵەتە لە ڕێگەی وەزارەتی تەندروستی بە هەماهەنگی وەزارەتەکانی تر لینکێک دروست بکەن کە بەربەستێک لەسەر ئەو خا□□انەی کە پێویستە بۆئەوەی کە رێنمایی و رەهنمایی هاونیشتیمانیان بکەن لەڕێگەی یەک کەناڵی فەرمییەوە رۆژانە ئامارەکان ب□لاوبکاتەوە و ئامۆژگاری خەڵک بکەن کە کەمترین بەریەککەوتنیان هەبێت تائەوەی هیچ نەبێ دەگەین بە پلەکانی گەرما و مەترسی ب□لاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە کەمتر ئەبێتەوە.

ئێستا نەخۆشییەکە گەشتووەتە ڕۆژه□□لاتی ناوەڕاست و بەتایبەت ئێران ناوەندی سەرەکییە ب□ ب□لاوبوونەوەی نەخۆشییەکە، ئومێدەوارین ئەم نەخۆشییە لە ئێرانی دراوسێمان لەوە زیاتر تەشەنە نەکات و لەڕێگەی د□و□□□ت و رێنماییە تەندروستییەکانەوە لەناوببرێت، وە کەمترین رێژەی مەرگ تۆمار بکرێ و وە ئەو هاو□لاتیانەی تووشی پەتاکە بوون بە زووترین کات چاکببەنەوە و ئومێدی ژیانێکی باشتر و شایستەتریان بۆ بخوازین. چونکە ئەم نەخۆشییە لەوە زیاتر تەشەنە بکات زۆر زووتر دەگاتە لای ئێمەش چونکە کوردستانی باشور زۆرترین سنوری جوگرافی لەگ□□ و□لاتی ئێراندا هەیە و چوار مەرزی دەولی هەیە لەگەڵ ئێراندا کە مامەڵەی ئابوری و بازرگانی تێدا دەکرێ، سەرەڕای چەندین مەرزی لاوەکی تر.

ئەم نەخۆشییە کاریگەری زۆری لەسەر دەوڵەتان و ئینسان هەیە، بەداخەوە کاریگەرییەکەی هەمووی سلبییە لە ڕووی ئابوری، سیاسی، تەندروستی، دەرونی و کۆمەڵایەتییشەوە... ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە لە ڕووی ئابوری و سیاسی، تەندروستی و دەرونییەوە خوێندنەوە بۆ ئەم پەتایە بکەین، ئەویش لەڕێگەی پسپۆڕی هەریەک لەم بوارانەوە. بەڵام ئەوەی کە من ئەینووسم لەسەر ئەم پەتایە شتێکی سەرەتاییە دەکرێ زۆر باشیش نەبێ بەڵام هیچ نەبێ سەرەتاییەکە بۆ ئاوڕدانەوەی لایەکی نەخۆشییەکە، وە پسپۆڕانی هەریەک لەو بوارانەوە، نووسین و قسەی

خەیان بکەن. گومان لەوەدانییە کە ئەم پەتایە دەبێتە بابەتی ڕۆژەڤ و لە ئاییندەدا چەندین کتێب و وتار و فیلم و مستند و ڕۆمان و بابەتی پزیشکی بە قووڵی لەسەر دەنووسرێت. ئەوەی گرنگە کە هەموو هەوڵەکان بەو ئاڕاستەیەدایە کە تەنها ڕێگەی چارەسەرکردن لەم ڤایرۆسە تەنها خۆپاراستنی تەندروستی و گرتنەبەری ڕێوشوێنە سەلامەتییەکانە. بەدەر لە ڕێنمایی تەندروستی چاوێکی ترمان بخەینە سەر لایەنەکانی تری نەخۆشییەکە، لە ماوەی پێشوودا (یورگن هابرماسی) فەیلەسوفی ئەڵمانی پێشنیاری دروستکردنی (صندونی هاوبەشی ئەوروپا) بە وڵاتانی ئەوروپا خستەڕوو، بەئەوەی بتوانن بەهەموویانەوە کە کۆمەک و یارمەتی بە دەوڵەتانی تری یەکێتییەکە لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانەکەدا هاوکاری ئەو دەوڵەتانەی پێبکەن. وە لە لایەکی ترەوە (یوڤال نوح هاراری) لە وتارێکی گرنگدا بەناوی (جیهانی دوایی کۆرۆنا) باوەڕی وایە قەیرانی نەخۆشی کۆرۆنا کۆتایی دێ، ئەوەی کارەساتبارترە لە ئێستادا جیهان بێ سەرکردەیە، واتە جیهانی ئێستا سەرکردەیەکی نییە بتوانێ لەپێناو قەیرانێکی جیهانی وەک بیماری کۆرۆنا دەستەیەکی گشتی دروست بکەن بۆ بەهاناوەچوونی جیهان و دەربازکردنی جیهان لەم نەخۆشییە. وە هاراری باوەڕی وایە ئەم ڤایرۆسە کۆتایی دێ بەڵام ئەوەی کێشەی بنەڕەتیتر و سەرەکیترە کە لەوانەیە زەرەری گەورەتری بەدوادابێ قەیرانی ژینگە و چەکی ئەتۆمییە، کە هەڕەشەی سەرەکین لەسەر لەناوچوونی ژیان لەسەر زەوی. ئەوەی گرنگە لە دەرئەنجامدا کە لە هەموو ڕووەکانەوە خوێندنەوە بۆ ئەم پەتای کۆرۆنامەیە بکرێ. بەتایبەت لایەنی (سیاسی، ئابوری، مێژووی، فەلسەفی، تەندروستی، کۆمەڵایەتی، دەرونی، فەرهەنگی، کۆمەڵناسی پزیشکی، دەروناسی پزیشکی و چەندین بابەتی تری ڕەخنەیی) لایەنە شاراوە و نادیارەکانی ڤایرۆسەکە ڕوون دەبێتەوە و خەڵک باشتر دەیناسین و خۆیانی لێدەپارێزن.

کاریگەری و لێکەوتەکانی ڤایرۆسی کۆرۆنا:

لە ڕووی ئابوورییەوە:

لەو کاتەوەی ئەم نەخۆشییە لە شاری وهانی چین سەریهەڵدا و پاشان بە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بڵاوبوویەوە، ئەم ڤایرۆسە بە شێوەیەک بەرپرسانی وڵاتانی توشی شۆک کردوە نازانن چی بکەن؟ وە ئابوری جیهانی بە جۆرێک لاواز کردوە کە هاتن و ڕۆشتنی لە نێوان وڵاتاندا پەکخستووە… ئەم نەخۆشییە هەندێ سەرچاوە ئەڵێن: بە بڕی (٣ بۆ ٥) ملیار دۆلار زیان و زەرەری لە ئابوری جیهان داوە، وە وڵاتی چین پلەی یەکەمی بەردەکەوە لەم زەرەرەدا. ئەمەش سەرەڕای ئەوەی هاتوچۆ

و گەشەی ئابوری وەستاندوە و جۆرە: لە "شۆکی ئابوری" دروست کردوە. ئایا دەکرێ ئەم نەخۆشیە کۆتایی بێ یان لە کاتی تر و ئایندەی تردا خۆی دەربخاتەوە بەناوی تر و بە شێوازی تر.

شۆکی ئابوری ئەم ڤایرۆسە تائەندازیەک گەردونییە چونکە زۆربەی وڵاتانی جیهانی گرتەتەوە و پەتاکە تیایدا بوونی هەیە، ئەو وڵاتانەشی کە ئەم دەردەی تیادا نییە لایەنی تەندروستی و هەموو ڕێکارە زەرورییەکانی تریان خستووەتە حاڵەتی ئامادەباشییەوە، بەئەوەی گەر ڕووی لە وڵاتەکەیان کرد بە کەمترین ئازار و زیان لەژێرباری ئەم نەخۆشییەدا دەربچن.

ئەم پەتایە لێدان و گورزە لە هەموو کەرتە ئابوری و تەندروسییەکانی تری دەوڵەت، کە سەرتاسەری جیهانی گرتەتەوە. کە تاڕادەیەک ئەمەش وادەکات گەشەی ئابوری بوەستێ و جۆرێ لە تەمبەڵی و بەرخۆری دروست بکات. ئەمەش نابێ ناحەقی ئینسان بگرین چونکە گیان لە هەموو شتێ خۆشەویسترە و ئینسان هەموو شتێک ئەکات لە پێناو مانەوەی خۆیدا بەئەوەی زیاتر بژێت، ئەمەش مافێکی سەرەتایی خۆی و ژیانەتی کە کەس ناتوانێ لەمەی بکا و بڵێ تۆ بۆت نیە بژیت.

ئەم دەردە جگە لەوەی کە گەشەی ئابوری توشی وەستان و رکود ئەکات زەرەریش لە کەرتەکانی تریش دەدات، هەندێ سەرچاوە ئەڵێن کە بە ڕێژەی (5%) گەشەی ئابوری جیهانی کەمکردەتەوە و بگرە گەر نەخۆشییەکە زیاتر و درێژخایەنتربێ ئابوری پاشەکشەی زیاتر ئەکات.

ئەم نەخۆشیە بە پلەی یەکەم زیانی لە کەرتی "ئابوری تەندروستی" جیهان داوە، چونکە پەیوەندیەکی ڕاستەوانە لە نێوان گەشەی تەندروستی گشتی و گەشەی ئابورییدا هەیە، کە پەیوەندی بە وجودی گشتی ئینسانەوە هەیە… لەبەرئەوەی پەتاکە زیاتر تەشەنە بکات زیانی زۆر لە ئابوری دەدات، لەم کاتەدا تەندروستی زەرەرمەندی یەکەم ئەبێ و تووشی وەستان ئەبێ کەرتی تەندروستی. بۆیە کۆنتڕۆڵکردن و هەیمەنەکردن بەسەر نەخۆشییەکەدا، ئەو وەستانە ئابوری و تەندروستییە تێکدەشکێنێ و تاڕادەیەک ژیان ئەگەڕێتەوە باری ئاسایی خۆی. لە ئەنجامدا دەگەین بە قۆناغێک کە (شۆکی ئابوری/ تەندروستی) ئەتوانرێت چارەسەر بکرێت.

لەڕووی سیاسییەوە:

ئەم نەخۆشییە لە ڕووی سیاسییەوە سەرتاپای جیهانی گرتەتەوە و بە شێوازێک سیاسەتی دەوڵەتانی جیهانی توشی شۆک کردوە، کە نازانن ئەم پەتایە سروشتییە و بە خۆی دروستبووە یان جەنگی دەوڵەتانی زلهێز و ئابوری بەهێزە کە لە هێزی رەقەوە کە جاران دەکرا لە نێوان

دەوڵەتان ژمارەیەکی زۆر ئینسان تێیدا دەکوژرا، ئێستا جەنگێکە شێوەی خۆی گۆریوە و لەڕێگەی هێزی نەرمەوە دەوڵەتان بەرامبەری یەکتر ئەنجامی ئەدەن. ئەمەش ڕایەکە ناتوانین بڵێن: بەتەواوی دروستە چونکە دەکرێ ڤایرۆسەکە سروشتی و گوزراوەبێ یان لە شاری وهانی چین لە ئەنجامی ئەو هەوڵانەی کە باس دەکرێ بڵاوبووبێتەوە. یان ڤایرۆسەکە جەنگێکی ئابوری زۆر بەهێز و درێژمەودا بێ لە نێوان بلۆکی سەرمایەداری بە ڕابەرایەتی ئەمریکا و بلۆکی کۆمۆنیزم بە ڕابەرایەتی چین، ئێستا بەڕادەیەک ئابوری چین بازاڕەکانی جیهانی داگیر کردوە کە بووەتە مەترسی بۆ سەر ئابوری ئەمریکا پێشبینی دەکرێ چین بەو سیاسەتەی پەیڕەوی دەکات لە بواری ئابوریدا پێش ئابوری ئەمریکا بکەوێ و ببێتە یەکەم زلهێزی ئابوری/ سیاسی جیهان. کە ئەمەش گورزێکی کوشندەی فرەپەلوپۆیە بۆ سەر جەمسەری سەرمایەداری کە ئەمریکا رابەرایەتی ئەکات. تا ئێستا ڤایرۆسەکە تەشەنەی بە زۆر وڵاتدا کردوە و جوڵەی تاڕادەیەک لە سەرجەم ئەو وڵاتانەی کە دۆخی ریزپەڕ و نائاسایان راگەیاندوە، بڵاوبوەتەوە و و سیاسەتی وڵاتانی ناچار کردوە کە پیاچونەوە بە هەموو سێکتەرەکانی وڵاتدا بکەنەوە بەتایبەت و سیستەمی تەندروستی و چاکسازی تێدا بکەن. کە ئێستا جۆرێک لە سیاسەتی دەولی لە جیهاندا بەسەر دەوڵەتانی هەژاردا پەیڕەو دەکرێ و کە لەڕووی سیاسیی و ئابورییەوە لاوازن. وڵاتانی بەهێز ، هێزی خۆیان بەسەر وڵاتانی هەژار و لاوازدا جێبەجێ ئەکەن کە ئەبێ جۆرێک لە پاشکۆیەتی بە لەڕووی سیاسیی و ئابورییەوە بۆ وڵاتانی بەهێز بکەن.

موعەما و مەغزای ئەم ڤایرۆسە ماجەراکەی نادیار و تولکەشە، وە لەم رۆژانەی دواییدا، وتەبێژی چین، ئەمریکای بە دروستکەری ڤایرۆسەکە تاوانبار کرد و ڕاگەیاند: ئەم کۆرۆنایە بۆئەوەنە (ئابوری سیاسیی) چین پێ لاواز و هەژار بکات. یان بەپێی زانیاری ئەو هەواڵانەی کە لە ئێران بڵاوئەکرێتەوە ئەڵێن: ڤایرۆسی کۆرۆنا کە لە ئێران تووشی هاوڵاتیان ئەبێ دوو جۆرە بە تایبەت ئەوەی لە شاری قوم بڵاوبووەتەوە و خەڵک موبتەلای بووە بەڕای پزیشکانی ئێرانی ئەڵێن سەرچاوەی ئەم ڤیرۆسە هەمان ڤایرۆسی وهانی چینە. بەڵام پزیشکانی ئێرانی باوەڕیان وایە: جۆری ئەو ڤایرۆسەی تر کە لە شاری رەشت و گیلان خەڵکی توشکردوە جیاوازترە لە ڤایرۆسی قوم، چونکە پێیان وایە ئەمەی رەشت و گیلان زۆر بەهێزترە و ئینسان بەرگەی ناگرێ، وەک ئەڵێن ئەم ڤایرۆسە جۆرێکە لە چەکی ڤیرۆسی (بیۆژنیتیک) کە وەک چەکێکی کوشندە کە ئەمریکای پێتاوانبار ئەکرێ لە لایەن ئێرانەوە دژ بە ئێران بەکاردەهێنرێت. وەک ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی ئاشکرای

کرد، ئێستا نەخۆشییەکە جیهانییە و پێویستی ب□□وبەرووبوونەوەی هەموو وڵاتان هەیە بۆ بەرگرتن بە نەخۆشییە کە ئەبێ بە خۆپاراستن و کەرەنتینە کردنی هاوڵاتیان خۆیان لە ماڵەکانیان وەک ئەوەی لە وهان کرا و سەرکەوتن بە ڤایرۆسەکەدا راگەیەنرا، ورە و ئیرادەی هەموو میللەتی پێویستە ئەویش بەوەدەکرێ کە دەوڵەت لەڕوویی سیاسییەوە پاڵپشت و یارمەتیدەری هاوڵاتیان بێت. چونکە وەک تەندروستی جیهانی ئەڵێ: ئێستا درمەکە بە (گڵۆباڵ پاندمیک) ناوزەد کراوە ل□ بەرئەوەی زۆربەی شوێنەکانی جیهانی گرتۆتەوە و پێوستی بە هەماهەنگی هەموو جیهان هەیە کە تا کۆتاچرکە کە بنبڕدەکرێت.

لەڕووی تەندروستییەوە:

پەتای کۆرۆنا بە ماوەیەکی کەم گەشتە زۆربەی وڵاتانی جیهان، چی هۆکارێکە وادەکات کە ئەم نەخۆشییە ئەوەندە ترسناک باس بکرێ و زۆربەی دەوڵەتان بکەونە خۆئامادەکردن و رووبەڕووب□وونەوە لە بەرامبەر ئەم پەتا کوشندە و تائەندازیەک چارەسەرنەکراوەدا، جگە لە خۆپاراستنی تەندروستی و پاکوخاوێنی و سەلامەتی گشتی هیچ ڤاکسینێکی چارەسەرکراو بۆ ڤایرۆسەکە نەدۆزراوەتەوە. ئەم نەخۆشییە ڕووی کردۆتە هەر وڵاتێک جوڵەی ئینسانی و ئەوانەی تری پەخستووە، واتە جۆرێک لە "وەستانی مردوو"ی هەیە کە ئینسان بێوەڵام دەهێڵێتەوە لە بەرامبەر ئەم نەخۆشییەدا ک□ ب□واری هەناسەدانت لێدەبڕێ بۆ بیرکردنەوە بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی کاتی و تا دەگەیت بە ئەنجامێک بتوانرێ رێگرییەکانی بەردەمی نەخۆشییەکە دەسنیشانبکرێ و هەوڵی بنبڕکردنی بدرێت.

لەم پێناوەدا کەرتی تەندروستی زۆرترین و قورسترین ئەرکی مرۆیی و ئینسانی مێژوویی لەکۆڵ گرتووە، دەوڵەتان لەڕێگەی کەرتی تەندروستی، دکتۆر و پەرستاران و کارمەندانی تری ئەم کەرتەوە وەک سەربازی□کی بەئەخلاق و خاوەن ویژدان بێماندووبوون شەو و رۆژ دەخەنەسەر یەک بۆئەوەی گیانی مرۆڤەکان لەو نەخۆشییە رزگار بکەن و بیخەنەوە سەر ڕێچکەی ژیانکردن.

ئێستا کەرتی تەندروستی تەنها ئەوەی ل□ بەردەستدایە بەڕێنماییکردن و خۆپاراستن لەو نەخۆشیە، سەرجەم ئینسانەکان ئامۆژگاری بکات کە تەنیا رێگای چارەسەر تاوەکو ئێستا ئەوەیە بە پاکژی و خۆپاراستن لەو نەخۆشیە خۆمان بپارێزین، واتە هەموو شتێک لە دەرچوون و ت□ک□□□اوبوون لەگەڵ کەسانی تردا کەمبکەینەوە تاوەکو بە دەرئەنجامێک دەگەین کە نەخۆشیکە لەناودەچێت. دەبێ هەموو مرۆڤایەتی بە ئاواتی ئەوەبێ کە دەرمانێ یان ڤاکسینێک دروست بکرێ

کە بتوانرێ ڤایرۆسەکە لەناوببات… بەڵام لە کۆتاییدا هەر کەرتی تەندروستییە کە بەر بەم نەخۆشییە بگرێ و ئومێدێکی دەستەجەمعی بەسەرجەم مرۆڤایەتی ببەخشێت کە ڤاکسینی چارەسەرکردنی ڤایرۆسەکە دۆزراوەتەوە. واتە لە کۆتاییدا تەندروستی ببێتە ترۆسکایی ئەو ئومێدە بە سەرجەم ئینسانییەت و بەتایبەت ئینسانە نەخۆشەکانی ژێردەستی ئەم پەتا کوشندە و تارمایئاساییە.

لەڕووی کۆمەڵایەتی/ دەروونییەوە:

ئەم ڤایرۆسە گومانی تێدانییە وە دەرد و بەڵایەکی گەردوونی سەرتاسەری جیهانی گرتوەتەوە، لەم سۆنگەیەوە شۆکی کۆمەڵایەتی و دەروونی بەپلەی یەکەم لەسەر ئینسانەکان دروست ئەکات. ئەوەی ئەم بەڵایە دروستی ئەکات شۆکی دەروونییە خۆی دەبینێتەوە لە کۆمەڵێک حاڵەت لەوانە: (قەلەقی، دڵەڕاوکێ، بێهێزی، نائومێدی، بێخەوی، وەسواسی، بێخواردنی، سەرئێشە، لاوازی تەواوەتی لەسەر جەستەی ئینسان…هتد) ئەم پەتایە لەڕووی دەروونییەوە بە پلەی یەکەم کاریگەری گەورەی لەسەر ئینسان ئەبێ، هەندێ کەس بێئەوەی نەخۆشییەکەی هەبێ لەڕووی دەروونییەوە رووخاوە، هەست ئەکات کە نەخۆشییەکەی تووشبووە ئەمەش وائەکات ئەو ئینسانە خەفەت و دڵتەنگییەکی زۆر دایبگرێ و ئارەزووی هیچی نەمێنێت. ئەمەش وادەکات بەرگری جەستەی لاواز بێ و موعەرەز بێ بۆ توشبوون بە پەتاکە. لەو کاتەدا پێویست دەکات کە کەرتی تەندروستی لەڕێگەی هێنانی دکتۆری دەروونی و بەرنامەی تایبەتی دەروونییەوە کۆمەڵگا و تاکەکان هۆشیار بکرێتەوە لەوەی کە نەهێڵرێت هەرکەس لەخۆیەوە قسە و وتار بدات. بەئاڕاستەکردنی کۆمەڵگا لەڕێگەی هۆشیاری و ئاگایی تەندروستی و سلامەتییەوە، دەکرێ رێگری لەو پەتایە بکرێ، وە چارەسەری کاتی لە ئاییندەدا چارەسەری درێژخایەنی بۆ بدۆزرێتەوە. ئەم نەخۆشییە کێشەیەکی زۆر ئاڵۆزی هەیە کە "ترسێکی دەستەجەمعی" دروستکردوە کە پێویستی بە هۆشیارییەکی دەستەجەمعییە لە بەرامبەر ئەو ترسەدا بتوانین بە چەندین کەناڵ و بەرنامە و ئامۆژگاری و چەندین چارەسەری تر… خەڵک بگەڕێنینەوە باری ئاسایی ژیانی خۆی و ڕۆژانە کاتی ئاسایی خۆی بەڕێبکات.

کۆرۆنا و سینەما و دیواری سەر باڵەخانەی کەلاوەکەی گاوران … نووسینی: بەکر ئەحمەد

ئەم وێنەیەی ژێرەوە، ئەگەرچی بەشی سەرەوەی ئەم وتارەی داگیرکردووە، دەکرێ لە کۆتایی وتارەکەدا، جارێکی دیکە بگەڕێیتەوە سەری. لە راستیشدا هیچ شتێکیش روونادات ئەگەر بەر لەخوێندنەوەی وتارەکەیش سەرنجێکی وردی بدەیتێ. دیمەنی پیرۆزەیی و خۆڵەمێشی تێکەڵ بە زەردەپەڕەو بێجوولەیی ناو وێنەکە، شتێکی تیایە کە نیگا بەخۆیەوە ڕادەکێشێ.

بە کرۆکی بابەتەکە.

ڕۆژگارێک لە سویددا کەتەلۆگێک هەبووکە پییاندەووت: لاپەڕەزەردەکان. دەکرێ لە وڵاتە جۆراوجۆرەکانی دیکەی ئەوروپادا ناوێکی دیکەی هەبووبێت.

کوردواتەنی، شاخی مار و شیری چۆلەکە لە دوو توویی ئەو کەتالۆگەدا جێیدەبوەوە. لە ئاستی سەراسەری و شار و شارۆچکەکانی دیکەی ولاتدا، تۆ دەتتوانی بۆ فلان کارخانە بگەڕێیت وناوی هەر “قادر قادر”ێکی کورد کە لە سویددا دەژی و تۆ نازانی لە چ شارێکدا نیشتەجێیە، بە چاوخشاندنێکی خێرا بە لاپەڕەکانیدا ، ئاسان بدۆزیتەوە. ئەگەر زانیارییەکان دەربارەی کاک “قادر”، بە خواستی خۆ نەخرابێتە خانەی شاردنەوەوە بە مەبەستی پاراستنی کەسایەتییەوە.

گەشەی نێت و دیجیتالیزەکردنی زانیاری و پێشکەوتنی ئەپلیکەیشنەکانی ناو مۆبایلە زیرەکەکان، کارێکی کرد کە لەمڕۆدا ، لە هیچ کونج و کەلەبەرێکی ئەم ولاتەدا، دانەیەک لەو کەتەلۆگانە نەدۆزیتەوە.

ڕۆژێک لەگەڵ برا بچکۆلەکەمدا، تەمەنی 50 ساڵە لە ئێستادا و ئەم دوو ژمارەیییەی تەمەنەکەی هەشتاش ئەو رزگارناکات لەوەی هەر برا بچووکی من بێت، پرسیاری کاریگەری گەشەسەندنی دیجیتالیزەکردنی دنیامان دەکرد و کەوتین بەسەر باسی ئەو خزمەتگووزارییانەی کە لاپەڕەزەردەکانی جاران و ئەپلیکەیشنە نوێکانی دنیای ناو مۆبایلەکان هێناویانەتە ئاراوە. بە کورتی: سەفەری بەدەستهێنانی زانیاری لە پەڕەی کاغەزەوە بۆ ناو شاشەی مۆبایلەکان.

لە شوێنەکدا برا بچکۆلەکەم دەڵێ: دەزانی کە کورد و خەلکی سلێمانی لە پێش سویدییەکانەوە بوون بە داهێنانی لە چێشنی بە دەستهێنانی زانیاری کە لاپەرە زەردەکانی جاران دەیدایە خەلک، بەڵام نەگبەتی کوردەکان لەوەدایە کە ئەو داهێنانەیان بەو شیوازە ناونووسنەکردووە وەک ئەوەی لە سوید و ولاتەکانی دیکەی خۆرئاوادا کردوویانە. بە نموونە تۆمارکردنی ئەو زانیارییانە لە کوردستان لە شکڵی کەتەلۆگێکدا نەبووە و ئینسان ناشکرێ بەوەی ئەم داهێنانە لە کەتەلۆگ نەنراوە، ئینکاری ئەم دەستپیشخەرییەی خەلکی شارە حەیاتەکە بکات.
من سەیرێکی دەکەم و سوپاسگوزارم کە دەمێکە لە سوید دەژیم و لە بەرانبەر ئەم شەکرشکاندنەی براکەمدا، هیچ شتێکی تێناگرم و ئەویش دەمبەخەندە و بە حەماسەتێکی تووندەوە، خەریکی بەلگەهێنانەوەیەکی زیاترە. ناچار لە شوێنەکدا، دەیوەستێنم و پێیدەڵێم: دەکرێ نموونەیەک لەو لاپەرە زەردانەی سلێمانیم بە بێنیتەوە کە من پێمنەزانیوە، یاخود نەمبینیوە و دەکرێ لای جەنابتان دەستکەوێ.

برا بچکۆلە پێنجا ساڵانەکەم ئاوا وەڵامدەداتەوە: رۆژگارێک لە حەفتاکانی سلێمانیدا، خەلکی تەلەفۆنییان بۆ ریستۆرانێک دەکرد و ئەو خواردنانەیان داوا دەکرد کە دەیانویست بۆیان بێتە ماڵ، یان دەیانپرسی فلانە خواردنیان ماوە و دەیانەوێ کەسێک بنێرن تا دوو قابلەمەی بچووکییان بۆ پرکات.
ئەو کات مەتعەمی عەلی سوور، لە گەڕە مەتعەم سلێمانییدا کە خاوەنەکەی حاجی فەتاح بوو، بە دوو لەریستۆرانە گەورەکانی سلێمانی دەژمێردران. مەتعەمەکەی عەلی سوور بەرانبەر سینەمای ڕەشید بوو، ئەوەی حاجی فەتاحیش لە ئەسحابەسپی بوو. یادی بەخێر (عەلی سوور) لەسەر کورسییەکەی خۆیەوە کە لە سووچێکی نزیک هاتنەژوورەوەی ریستۆرانەکەدا دانرابوو و پارەی وەردەگرت، هەموو ئەو پانتاییە گەورەیەی دەبینی کە بە سەر دەرگا گەورەکەی سینەماوە بوو و پۆستکارت و ریکلامە گەورەکانی فیلمەکانی پیا هەڵدەواسرا. گەر هاموشۆ و قەلەباڵغی سەرشەستەکەی بەردەم ریستۆرانەکەش نەبوایە، گۆشەیەکی باشی ریکلامی فیلمەکانی سینەما “سیروانیش”ی دەبینی کە کەوتبووە کەلانی خوارەوەی لەقەنتەخانەکەی خۆیەوە.
جار ناجارێک مشەتەری قەشمە و ساختەچی تەلەفۆنەکییان دەکرد و دەیانپرسی ئاخؤ فلانە خواردنییان ماوە یاخود نا، بەلام بەر لە کۆتاپێهێنانی ئاخاوتنەکە بە عەلی سوورییان دەوت: زەحمەت نەبێت سەیرێکی ئەو بەریش ناکەیت تا پێمان بلییت چ فلیمیك ئیشدەکا. ئەگەر ریکلامی سەر سووچێکەی لای سەعاتەکەیشت لی دیارە بەشکم پێمان

بلێی، ریکلامی فیلمە یۆنانییەکەی پێوەیە بۆ هەفتەی ئایندە؟
برا بچکۆلەکەم درێژەی دەداتێ و دەڵێ: من دڵنیام کە کۆمەڵێک جنیو لە کۆتایی ئەم جۆرە ئاخاوتنانەدا دەکرێ ببیسترێ کە من نامەوێت تۆماری بکەم. وەک دەزانن ئەو جنیوانە ئەوەندە تەڕن کە ئەگەر وشکیش ببنەوە، نووسینەوەیان ئاسان نییە. من لە بەرزی ئاداب و ئەخلاقی زمانەوانی برا بچکۆلەکەم سەرم سووڕدەمێنێ، ئەو درێژەی دەداتێ و دەڵێ: بێگوومان ئەگەر داخوازیکردنەکانی کریاران بۆ خواردن جدیی بۆایە و کەلەک و کووڵەکی هەرزەکارانەی لە پشتەوە نەبوایە، ئەوا عەلی سوور ناوی فیلم و پالەوانی فیلمەکانیشی بۆ مشتەرییەکانی دەگێراوە.
بەڵام خاڵی سەرەکی گێرانەوەی ئەم چیرۆکەی کاکم ئەوەیە کە ئەو زانیاریانەی لاپەرە زەردەکانی جاران و ئەپلیکەیشنە تازەکانی ئەمڕۆ بە هاولاتیانی دەدا، 40 تا 50 سالیک لەمەوبەر لایەن “عەلی سوور”ەوە پیشکەشکراوە. وەلامدانەوە بەوەی کە چ خواردنێک دەستدەکەوێت و دەکرێ بگەێنرێتە مال یاخود نا، پێدانی زانیاری بەو کڕیارانەی کە دەیانەوێ بزانن چ فیلم□□ک لە سینەماکاندا نمایشدەکرێت و تەنانەت ئاگاداربوون لەوەی کە پرۆگرامی هەفتەی ئایندەی سینەمایش چییە. بەدەستهێنانی کۆمەڵێک زانیاری گرنگ لە ئاخاوتنێکی تەلەفۆنی کورتدا.
هەستدەکەم بە ناهەق لە سەرەتای دامەزراندنی باسەکەدا، خەریکبوو رەفتارێکی براگەورانەی کوردی لەبەرانبەر برا بچکۆلەکەمدا ئەنجامبدەم و گوێ لە ئەرگومێنتەکانی نەگرم . بەڵام قسەکانی جۆریکیش راستی تێدایە و من ناچارم سوپاسی بکەم کە لە تۆمارکردنی مێژووی بەدەستهێنانی زانیاریدا، لە ڕیی ئەو نموونانەوە کە هینایەوە، شارەکەم رۆلێکی گرنگی ونبووی هەبووە و ئەم گیرانەوەیەی منیش لەم وتارەدا، دەبێتە تۆمارکرنی مێژووی ئەم جۆرە لە خزمەتگووزاری کە بەشێک لە بناغە سەرەتاییەکانی کۆمەلگایەکی بەکاربەرە.
بەلام بەوەی هێشتا لە نزیک مەتعەمەکەی “عەلی سوور”ەوەین و چاومان هێشتا لەسەر ریکلامی حەوت بەتەڵەکە و ترنتی و فیلمە یۆنانییەکەی دوێنییە، با کەمێک بچینە کۆلانەکانی دوور لە سەرای سلیمانییەوە و لەوێوە سەیری پرۆسەی کڕیاردیتنەوەیەک بکەین لەبەرانبەر نیشاندانی فیلمی نوێدا. ئەوەی کە بەشێکی کەم لە مشتەرییەکانی لۆقەنتەخانەکەی عەلی سوور دەیانویست لە رێگای خزمەتگووزارییەکی زیاتری رێستورانەکەوە بەدەستی بێنن.
یەکەم : شاگردێکی سینەما تەختەیەکی 1 بە 30لە رێگەی دەسکێکی گەورەوە بە سەر شانەوەیە و ریکلامی ئەو فیلمەی لەسەرە کە ئەمڕۆ

نیشاندەدرێت. ئەو ک□س□ان و گەرەکی جۆراوجۆری شار دەگەڕا و ئەم پەیامەی بە خەڵکی دەگەیاند. سەیر ئەوەیە لە زمانی ئەو زەمەنەی مندا، نیشاندانی فیلمییان وەک ئیشکردنی فیلم باس دەکرد. نەیاندەووت چ فیلمێک نمایشدەکرێت، دەیانووت چ فیلمێک ئیشدەکات. لە هەمووی جوانتر، ئەو کات بە فیلمیان دەوت، فلیم. کورداندنی وشەیەک بەهەلە بەڵام لە رووی کۆمەلایەتییەوە، جوان و جێکەوتوو. خۆش ئەوە بوو، ئەو برادر□ی کە تەختەکەی بەسەر شانەوە بوو و پۆستکارتی گەورەی فیلمەکەی پیادا هەڵواسرا بوو، کۆمەڵێک ریکلامی دیکەی فیلمەکەی بە رەنگاورەنگی پێبوو کە لەسەر کاغەزێکی A3 چاپکرابوو.

ئاواتی گەورەی مندالانی گەرەک ، بەدەستهێنانی دانەیەک یان ژمارەیەکی زۆرتر لەو ریکلامانە بوو کە بە هەموو کەسێک نەدەدرا. بۆ ئەم مەبەستەش، باشترین شتێک بتکردایە، یارمەتیدانی کابرای دارهەڵگربوو کاتێک دەگەیشتە هەورازەکەی لای مزگەوتی “تەکیە رووتەوە” و لە بەر گەرانی زۆریی بە زۆربەی گەرەکەکانی شاردا و ماندووبوونی، زمانی لە عەرزدەخشا. ئەوکات بۆ ساتێک دارەکەیت لێوەردەگرت و لە هەورازەکەوە سەرت دەخست و دوو سێ دانە ریکلامت حاسڵدەکرد.

هەندێ جار، لای دووکانەکەی “مەلا عوسمان” یان نزیک ئاشەکەی گاورانەوە راماندەگرت و پیماندەوت: دەکرێ کەمێکی “فلیمە”کەمان بۆ بگێڕیتەوە، ئەو کوڕی باشە دەیزانی کە ئەم کارە چ کاریگەرییەکەی بۆ ریکلامکردنەکەی ئەو تیا دەبێت، یەکسەر دەیووت: یان دوو لەفە قاورمەم بۆ دەکڕن، گەندەڵی جاران، یان ئەوەتا خۆتان دەچن بۆ بینینی.

دووەم. سینەماکانی جاران لە پرۆسەی کڕیاردیتنەوەی خۆیاندا و لە وەرزی هاویندا، لە جیاتی ئەوەی تۆ بچیت بۆ سینەما، ئەوان سینەمایان بۆ دەهێنایتە گەرەک. سەیارەیەکی گەورە لە چەشنی لۆریدا دەهاتە کەلاوەکەی گاوران کە ئێستا گەراجی “عوسەی تەمین”ی پێدەڵێن. لە بەشی خوارەوەی کەلاوەکەدا کە دیواری دەرەوەی باڵەخانەیەکی گەورە بوو، بە دیووی لای باشووری کەلاوەکەدا ئەگەر پشتت لە ئاشەکەی گاورانی ئەوسا بێت، پەردەیەکیان هەڵدەواسی و بە ئارەزووی خۆیان، ئەو فیلمەیان نیشاندەدا کە لە بەرنامەی خۆیاندا بوو. خەلکی گەرەک لە سەرکارێز و سەرقەبران و قاوەخانەی سەرچیمەنەوە ، بە خۆیان و مال□ و مندال□ و شووتی و قاپ و قاجاغی دیکەوە، لەسەر گڵەکە و ل□ بەرانبەر دیوارەکەدا، ب□ د□□زی و پانی هەموو کەلاوەکە کە بە راستی گەورە بوو، دادەنیشتن و نقەیان لە خۆیان دەبڕی.

سینەما لە شاری سلێمانی جاراندا لە ڕێگای کابرای دارەریکلام بەشانەکەوە و لەرییە گەڕەکە گەورەکەی گەڕەکەکانی سلێمانیدا، بووە بەشێک لە ژیانی کولتووری 50 ساڵەی پێش ئەمرۆمان. عەلی سوریش ، لەپاڵ نەبوونی ئەپلیکەیشنی مۆبایلەکانی ئەمڕۆ و کەتەلۆگە زەردەکانی دوێنێی سویددا، جۆرێک لە کاری گەیاندنی زانیاری سینەمایی کەوتبووە سەرشان.
بەلام دەمەوێ لە کەلاوەکەی گاورانەوە بتانهێنمەوە بۆ سەرەتای ئەم وتارە و وێنەکەی سەرەوە. لە ڕاستیدا، ئەم وێنەیەی سەرەوە نزیکایەتییەکی گەورەی لەگەڵ هەمان ئەو وێنەیەدا هەیە کە سەر دیواری باڵەخانە گەورەکەی کەلاوەی گاورانی 50 ساڵ پێش ئیستادا هەبوو. ئەگەر کەسێک دیمەنی ئێوارەیەکی فیلمنیشاندانی کەلاوەکەی گاورانی بچرکاندایە و لەپاڵ وێنەکەی سەرەوە لە تەنیشت یەکەوە دابینایە، ئەوسا ئاسانتر تێدەگەیشتن ئەم هەموو شەر و ڕیویەم بۆچی بووە.

وێنەکەی سەرەوە، بەشێکە لەو کاردانەوە و پرۆسەی کەیاردیتنەوە تازەیەی کە سینەما لە سویددا لە ژێر فشارەکانی کۆرۆناو قەید و بەندی تێکەڵبوون و مەسافەگرتنی نێوان ئینسانەکاندا کردویەتی بە راستییەکی تازە، بەڵام کۆن بە قسەی کاکم: ئاخر بە قسەی ئەو، سلیمانییەکان لەڕێیشدا، لە پێش سویدییەکانەوە بوون. لەم پرسیارەیشدا کە کۆرۆنا لە زەمەنی دیجیتالدا لە بەرانبەر نەهاتنی تەماشاچیانی فیلمەکاندا ، کاتێک کەس ناتوانی بچێت بۆ سینەما، ئەوا سینەما دەکرێ بچێت بۆ لای بینەرانی .
وێنەکەی سەرەوە، دیمەنی ئێوارە نمایشێکی سینەمای یەتەبۆریە لە گۆرەپانی "بەنان پیرین" و لە رێگای شەپۆلی رادیۆیی FMو سیستەمی رادیۆیی ناو سەیارەکەوە، تەقە و زرمەی سەر شاشە دیجیتالەکە رێک دیتە ناو ماشین یاخود هێدفۆنەکەی گوێچکەتەوە. جۆرێک لە کاری بازارفرۆشی تازە بۆ دۆزینەوەی کڕیار و بینەری تازە کاتێک ڕێگرییەکانی کە کۆرۆنا دروستیکردوون، سینەما لە هۆڵەکان دەردەهێنێت و دەیباتە پارکێکی گەورەی سەیارەراگرتن.

بەڵام کۆرۆنا و دنیایەکی دیجیتاڵی تازە کە کۆرۆنا بە گووروژمی گەورە بەرەوپیشتری دەبات، ئەو دەرفەتەیشمان بۆ دەڕەخسێنێ کە لە زەمەنی مەرگ و ترس و دڵەراوکێی ئینسانەکاندا، لە رووخسارە هەناسەسواربووەکەی تووشبوانیدا، رابردوو و یادەوەرییەکانی دوێنێشمان بخاتەوە بەرچاو. یان رووت و قووت، بەشێکی گەورەی رابردوو، لە زەمەنێکی دیکەدا، لە مرەدا، دووبارە زیندووبکاتەوە.

ناوهێنانی بەرێز “عەلی سوور” لەم وتارەدا، لە گێڕانەوەی بەشێک لەو سەرگوزشتانەوەیە کە بەریزیان تیایدا بەشداربوون و لە ڕێزلێگرتن و بەرزنەخشاندنی عەلی ئەم پیاوە زیاتر، هیچ مەبەستێکی دیکەم نییە.

نووسینی: بەکر ئەحمەد
13-05-2020

قسە کردن لە گەڵ تەرم … ڕزگار عومەر

فیلمی Concussion فیلمێکە نەبەردیەکانی زانستی، مرۆڤایەتی، حەقیقەت ناسی، ناکۆك
بوونی لەگەڵ بەرژەوەندی گەورەی سەرمایەداریەکانی پشتی وەرزش دەداتە بەر ڕەخنە. لەم فیلمە؛ کە لەچیرۆکی ڕاستەقینەی دکتۆرێکی نایجیری وەرگیراوە، کە کۆچی کردووە بۆ ئەمریکا، هەموو ئەم پەیوەندیانە ؛ زانست، حەقیقەت، مرۆڤایەتی دەکەونە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی سەختی پڕ لە قوربانی .

ئەم دکتۆرە نایجیریە کە کارەکەی تایبەتە بە شیکردنەوەی هۆکارەکانی مردنی ئەو تەرمانەی کە دەگەنە بەردەستی، لە ڕێگای ماندووبونێکی زۆرو پڕ لە هەوڵ و تێکۆشان بە ژیانی خۆی و هاوسەرەکەی (کە لە ڕێگەی ترساندنی منداڵی یەکەمی لەبار دەچێ) دەگاتە چەند حەقیقەتێکی زانستی پزیشکی.
دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە یاریزانەکانی تۆپی پێ ی ئەمریکی کە پڕە لە توندوتیژی بەریککەوتنی بە هێزی یاریزانەکان بۆ تایبەتی ” سەریان” لە گەڵ تێپەربوونی کات و تەمەن، ئەم هەموو بەرکەوتنانە کاریگەری لەسەر مێشك و دەماغیان دادەنێ توشی “لەرزینی میشك” و خەمۆکی و زەهایمەری توندو هەلوەسەیان دەکات لە تەمەنی زۆر زوودا.
ئەم دکتۆرە کاتێ لێکۆلینەوەکانی دەست پی دەکات بۆی دەردەکەوێت کە تەنیا لەو شارەی ئەو لی ی نیشتەجێیە ١٢ یاریزان بە هۆی ئەم دەردە خۆیان کوشتووە یان ژیانیان لە دەست داوە.

یەکێتی تۆپی پێی ئەم شارە، لەگەڵ دادگاکان تەنانەت پۆلیسیش هەمووی لە دژایەتی کردنەوەو سەلماندنی ئەم لێکۆڵینەوە زانستیانەن ، بە یاسا دەمکوتی دکتۆرو هەموو ئەوانە دەکەن کە یارمەتی دەدەن، تەنانەت دەگاتە ئاستێك کە هەڕەشەی دیپۆرت کردنەوەی " سنورداش"ی لێبکەن لە ئەمریکاوە بۆ نایجیریا! تەنانەت بەڕێوەبەرەکەی چەندی تەمەتی زۆر ساویلکانەی دەدرێتە پاڵ وەکو بەکارهێنانی قەڵەم کاغەزو ئامێری فاکس و پێویستییەکانی تاقیگە ، هەموو ئەو فشارانە تەنیا بۆ ئەوە بوو ڕێگە بگرن لە بڵاوکردنەوەی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی کە دەربارەی پەیوەندییەك هەیە لە نێوان وەرزشەك و نەخۆشییەکی میشك/ دەروونی وەرزشکارەکان.

پرسیارێك کە دێتە پێشەوە بۆ دەبێ دژایەتی لێکۆڵینەوەیەکی زانستیی پزیشکی بکرێت! لە چیرۆکی ڕاستەقینەی پشتی ڕووداوە نیشان دراوەکانی ئەم فلیمە ڕوون دەبێتەوە ؛ کە ئەگەر تەنیا لە ئەنجامی قەناعەت هاتنی لە سەدا ١٠٪ دایك و باوکان و تێگەیشتنیان لەم لێکۆڵینەوەو دان پیانانی فەرمی یەکێتی تۆپی پێ لە بوونی پەیوەندییەك لە نێوان ئەم وەرزشەو ئەم نەخۆشیانەی ئەم لێکۆڵینەوە لە ئەنجامی بەڵگەیی تاقیگەیی بە دەستی هێناوە، ئەوا بەرژەوەندییەکانی پشتی ئەم وەرزشە سەدان ملیۆن دۆلار زیان بەر بزنسەکەی دەکەوێت.

لە یەکێ لە دیالۆگەکانی ئەم فلیمە ڕستەیەکی زۆر مەترسیدار هەیە، کاتێ بە دکتۆر دەڵێین " پێشووتر ئەمریکا لە هەفتەیەکدا یەك ڕۆژی هەبوو بۆ کەنیسە، ئێستا ئەم ڕۆژە تۆپی پێ بردوویەتی، تۆ دەتەوێ ئەم ڕۆژەش ببەیت؟ "

چەند ساڵێك دوای ئەوەی دکتۆر دەردەکرێت لەم شارە بە زۆرە ملێ و بە هەڕەشەی یاسایی و هتد، یاریزانێکیتر لەهەمان شار خۆی دەکوژێت کە هەمان حاڵەتی یاریزانەکانی پێشووی هەیە!

لە ژێر فشاری رای گشتی و خێزانەکانی یاریزانەکان پێداچوونەوە بە لێکۆڵینەوە زانستیەکانی دکتۆر دەکرێت و ئیعتیباری ئەکادیمی و پزیشکی پێ دەدرێتەوە، ئەم تۆمەتە ساویلکانەی ئارستەی بەڕێوەبەرەکەی کرابوو هەر هەمووی بەتاڵ دەکرێتەوە، دواتر لە هۆڵێکی گەورەدا دکتۆر قسە بۆ کەس وکارو خێزانی یاریزانەکان/ قوربانیەکان دەکات، ئەم قسە کردنە کە دەکرێ ناوی لێبندرێ " گوتاری سەرکەوتن" ئەو زۆر بە سادەیی بە ئامادەبووان دەڵێت من لە "جیاتی قوربانیەکان قسە دەکەم ".

ڕستە بە ڕستەی دیالۆگەکانی ئەم فلیمە گوشراوەکی خستی حەقیقەتن، دکتۆر لەسەرەتای دەست پێکردن بە کارەکەی ڕەخنەی زۆری لیدەگرن و

گاڵتەی پێدەکەن ، چونکە ئەو لە گەڵ تەرمەکان قسەی دەکرد!
کە تەرمێک دەهاتە پێشی بۆ ئەوەی هۆکاری مردنی بزانێت ، دەستی بەسەر قژو سەری تەرمەکە دادەهێنا و دەیووت ” ئازیزم ، هیچ نییە، ئێستا هۆکاری مردنەکەت” دەدۆزینەوە ، کاتێ بەرەو ڕووی بوونەوە پێیان ووت تۆ چۆن دەبێ قسە لە گەڵ تەرم بکەیت ؟ ئەو ووتی ” من دکتۆرم دەبێ ڕێز لە نەخۆشی خۆم بگرم ” وەك بەڵێ ی لەلای ئەو تەرم فۆرمێکیتری بەردەوامی ژیان بێت!

رۆشنبیری کورد لە نێوان گۆڕینی دنیا و خەونی دەسەڵاتدارێتیدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

رۆڵی رۆشنبیر گۆڕینی دنیا نییە بەڵکو بەوەفا مانەوەیەتی بە ئامانجێک کە پاراستنی بە ئەخلاقیاتی مرۆڤ پێویستە ..
ئارێت

قسەکردن لەسەر خودی رۆشنبیریی و رۆڵی رۆشنبیر تا دوا ئەندازە پڕ گرێ و گۆڵ و ئیشکالییەتە، چوون یەک بۆچوون و دیتنی کۆنکرێتی نییە بۆ پێناسەکردنی رۆشنبیر و رۆڵی رۆشنبیر لە کۆمەڵدا. پرسیاری رۆشنبیر کێیە و رۆڵی چییە؟ پرسیارێکی نوێ نییە، وەک نوێش نییە، بۆ ئەم پرسیارە سەدان وەڵامی جیاجیا لەروانگەی جۆراوجۆرەوە هەن، لەوانەش هەروا بە ئاسانیی نەگەینە بڕوایەکی کۆنکرێت، بەڵکو ئەوەی هەیە تەنێ روانگەی جۆربەجۆری نووسەران و بیرمەندان خۆیانە کە لەکام سووچ و گۆشەوە دەڕواننە خودی رۆشنبیر و رۆڵی ئەو لە هەناوی واقیعی سیاسیی و کۆمەڵایەتیدا.
لەدۆخی کوردییدا لەبەرئەوەی هێشتا تازە بەتازە پەنجەرەکانی بیری نوێ بە رووماندا دەکرێتەوە و تازەکی تەوژمە فەلسەفییەکانی دنیامان پێدەگات، تا ئەندازەیەک پرسیارکردن لەمەڕ رۆشنبیر و ئەرکەکانی پرسیارێکی کۆن نییە، رەنگبێ پرسیارێکی تازە و گرنگ بێت کە نووکە رۆشنبیرانی کورد لەخۆیانی بکەن، ئایا ئێمە رزگارکەر و

رێنوێنیکاری جەماوەرین یان بە پێچەوانەوە ئەمەش تاکێکی ئاسایی وەک هەموو ئەوانی ترین؟، تازە رۆشنبیری کورد عەودالە بەدوای ئەوەی رۆڵی ئەو رۆڵی پێغەمبەرێکە یاخۆ تەنیا رۆڵێکی ئاسایی هەیە و وەک هەموو پیشەوەرێکی تر بە نۆرەی خۆی رۆڵێک دەگێڕێت؟.
بەرسڤی ئەم پرسیارانە ئەگەرچی نەبووەتە بابەتی مشتومڕی جیددی و گەرم لەنێو ناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا، بەڵام ئەمڕۆ یان سبەی بێت، پێویست دەکات رۆشنبیری کورد لەژێر کڵاورۆژنەی تەرز و بیر و فەلسەفەی نوێی جیهانی خۆی پێناسە بکات و سنووری کار و چالاکییەکانی بە کۆنکرێتی دیاریی بکات، چوون هەتا ئێستا رۆشنبیری کورد رۆڵێکی پێغەمبەرانە و پێشڕەوانە ئەدا دەکات نەک بە ئەرکی راستەقینەی هەستابێت کە بەبڕوای من دەزینەوەی تەز و بیرەکەی نوێیە لە بواری کاری خۆیدا. رۆشنبیری کورد هەندەی رەوایی لە “هەق گوتن” و بەرامبەر وەستانەوەی دەسەڵاتەوە وەرگرتووە، بەچارەگی ئەوە خاوەنی رەوایی زانستیی و گووتاری زانستیی و داهێنانی نوێ و خستنەرووی تەزی نوێ نییە.
کەوابوو ئەم تەرزە رۆشنبیرە جیا لەوەی رۆشنبیرێکی تەقلیدییە، دەبێت پێشکات بەخۆیدا بچێتەوە، ئەویش لە رێی پرسیاری من وەک رۆشنبیر کێم؟ کار و ئەرکم لە کۆمەڵگەدا چییە؟ من دەتوانم نوێنەرایەتی بکەم یان نا؟، کە بەداخەوە تا بە ئێستا دەگات رۆشنبیری کورد خاوەنی ئەم پرسیارانە نییە، بەڵکو ئەفسوس بەردەوامە لەسەر نەریتی سواو و قەوانەکەی خۆی کە بریتییە لەدوان بە ناوی گشت و سەرجەم مرۆڤەکانی کۆمەڵگاوە، بەبێ ئەوەی پرسیاری لەخۆی کردبێت ئاخۆ ئەوانەی بە ناویانەوە دەدوێت قایلن بەوەی کەسێک بەقەڵەمەکەوە ببێتە دەمڕاست و نوێنەریان؟ ئاخۆ جەماوەر رەوایی بەو دەدەن بە ناویانەوە خواست و داواکاریی بخاتە روو؟.

رۆشنبیر کێیە؟

ئاسان نییە بڵێین رۆشنبیر ئەو کەسەیە فڵان کار دەکات یان فیسار وەزیفەی هەیە، چوون بمانەوێت یان نا روانگەی دژ بەیەک وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوەیان داوەتەوە، لە دیدی مۆدیلی مارکسیزمی رووسییەوە رۆشنبیر رێنوێنیکاری چینی پڕۆلیتاریا و ئاڵا هەڵگری شۆڕشی سووری سۆسیالیستییە و بە دوایدا چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ لە پشتییەوە هەنگاو بە بەدیهێنانی ئەو خەونە دەنێن. بەبڕوای “ئەنتۆنیۆ گرامشی” فەیلەسووف و مارکسیستی ئیتاڵی رۆشنبیر دەستەیەکی بچووک نین لەکۆمەڵگەدا، بەڵکو هەموو مرۆڤەکان رۆشنبیرن، بەڵام هەموویان وەزیفەی رۆشنبیر نابینن. “ئیدوارد

"سەعید" لەبارەی ئەم هەزرینەی "گرامشی"یەوە دەڵێت "گرامشی تێدەکۆشێت، تا ئەوە بسەلمێنێت کە دەتوانین ئەوانەی وا لەناو کۆمەڵگادا ڕۆڵی ڕۆشنبیر دەگێڕن، بکەین بەدوو بەشەوە: گروپی یەکەم ڕۆشنبیرانی نەریتپارێزی وەک مامۆستا و مەلا و کاربەدەستانی دەوڵەتی، ئەمانە ئەرکێک بەجێدێنن نەوە لەدوای نەوە لەسەر شانیان بووە. گروپی دووەم وەک ناویان لێدەنێت، ڕۆشنبیرانی ڕێکخراو. ئەم گروپە لەڕوانگەی گرامشییەوە بەتەواوی وابەستەی ئەو چین یان دەزگایانەن کە لەپێناو دابینکردنی بەرژەوەندیی بەدەستهێنانی هێز و دەسەڵاتی زیاتر کەڵک لە ڕۆشنبیران وەردەگرن".

بڕوای پێچەوانەی گرامشی و بیرۆکە سۆسیالیستییەکەشی لە ئارادایە، کە ئیدوارد سەعید نموونەی "ژولین بیندا"ی بیرمەندی فەڕەنسی دەهێنێتەوە، چوونکە بیندا بەپێچەوانەی "گرامشی" بیر دەکاتەوە و پێیوانییە ڕۆشنبیران گروپێکی بەربڵاوی خەڵک پێکبهێنن و هەموو کەس ڕۆشنبیر بن، بیندا وا بیر دەکاتەوە ڕۆشنبیران ئەڵقەیەکی بچووکی خەڵک پێکدەهێنن و وەزیفە و پلە و جێگایەکی باڵاتریان هەیە لەمرۆڤە ئاساییەکان. بیندا ئەم ڕوانگەیەی لە کتێبی "ناپاکیی ڕۆشنبیران" کە ساڵی 1927 بڵاوبۆتەوە زۆرتر ڕووندەکاتەوە و دەنووسێت "ڕۆشنبیرانی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن ئامانجی چالاکییەکانیان بەجێبەجێکردنی مەبەستێکی زانستیی نییە، ئەمانە پتر بەختەوەریی لە پرۆسەکردنی هونەر یان تێڕوانینێکی میتافیزیکیدا دەبینن، بە کورتی چەند خەسڵەتێکی نامادیان هەیە، لەبەرەوە ئەوان بەشێوەیەکی تر دەڵێن مەملەکەتی ئێمە لەم جیهانەدا نییە". دیتنی بیندا، دیتنێکە بازنەی ڕۆشنبیر تەسک دەکاتەوە بۆ دەستە و گروپێکی کەم لە کۆمەڵەدا، هەم دابڕاو و گۆشەگیرن، هەم وا دەهزرێن جێگەی ئەوان لەم دنیایەدا نییە، بەڵام وەزیفەیان لە ڕوانگەی ئەوەوە داکۆکیکردنە لە ڕاستی و مافی هەموو ئەوانیتری ستەملێکراو و بێدەنگکراو.

تەنیا ئەم دوو پێناسەیەمان نییە بۆ ڕۆشنبیر، نەخێر سەدان پێناسەی تر لەسەروەختی جیاجیادا بۆ ئەم کائینە کراون. "ماکس ڤیبەر" بڕوای وایە "ڕۆشنبیر ئەو کەسانەن توانا و حەزی تایبەتیان هەیە و دەتوانن بەرهەمی ڕۆشنبیریی بەهادار پێشکەش بە مرۆڤ بکەن"، لای شەمسی تەبرێزی "ئەهلی ئەندێشە ئەو دانایانەن بە بەرژەوەندیی خەڵک بیر دەکەنەوە"، ئەم پێناسەیە هەمان پێناسەی "محەمەد حەسەنین هەیکەل"ی ڕۆژنامەوانی ناوداری میسریمان بۆ ڕۆشنبیر بیر دەخاتەوە، ئەو ئاوها پێناسەی ڕۆشنبیر دەکات "ئەو کەسەیە خەمی لە کەسانی ئاسایی زیاترە، ئەو شتانەشی بەلایەوە گرنگن سنووری بەرژەوەندییە خودییەکان دەبەزێنن، بەمەش هەست بە خەمی کەسانی تر دەکات و لەو

ماف و حەقانەیان ئاگاداریان دەکاتەوە کە خۆیان کوێربوون لە ئاستیدا”.
سەرەڕای بوونی چەندان پێناسەی جیا بۆ ڕۆشنبیر، دەتوانین کەی پێناسەکان دابەشبکەین بۆ سەر دوو ئاڕاستەی سەرەکیی. ئاڕاستەی یەکەم: ڕۆشنبیر بە مرۆڤێک دەداتە قەڵەم سەرباری کارکردنی لە بواری فیکر و مەعریفە، لایەنگریی لە ماف و ئازادییەکانی هاوولاتیان دەکات و هۆشیاریان دەکاتەوە سەبارەت بە مافەکانیان. ئاڕاستەکەی تر پێیوایە ڕۆشنبیر بەتەنێ مرۆڤێکە زانست و مەعریفە بەرهەمدەهێنێت نەک ڕۆڵی پێشەوا و پێغەمبەر ئەدا بکات.

ڕۆڵی ڕۆشنبیر

میشێل فۆکۆ، گەورە هزرمەندی هاوچەرخی فەڕەنسیی، دەڵێت “ڕۆشنبیر و چەپ بە ماوەیەکی دوور و درێژ، ئەم مافەیان بە خۆیان بە ڕەوا دەبینی وەک هەڵگری راستیی و دادپەروەریی قسە بکەن، ڕۆشنبیر هەست یان ویژدانی هەمووان بوو”. ماوەیەکی دوور و درێژ ڕۆشنبیر مافی بەخۆی دابوو بەناوی جەماوەرەوە قسە بکات و بە ناوی داکۆکیکردن لە خواستەکانی جەماوەری بەشخوراوەوە شەڕ لەگەڵ دەسەڵاتدارەکان و فەرمانڕەوایان بکات، کاتێکی زۆری خایاند تا ڕۆڵی راستەقینەی گەڕێنرایەوە بۆ ڕۆشنبیر، چونکە پێشان جیا لە بەرهەمهێنانی مەعریفە، سەرکردایەتیکردن و هەڵوەست وەرگرتن و داکۆکیکردن لە هەقی هەموو ئەوانیتر لە ئەستۆی دانرابوو. پێشتر وا بیریان لە ڕۆشنبیر دەکردەوە دەبێت بە زانستەکەی یان بەو چەکە مەعریفییەی دەستی دنیا بگۆڕێت، هەر خۆیشی ئەو ئەکتەرە بێت بەو ئەرکە هەڵسێت.
بەبڕوای من ڕۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت و ڕۆڵی راستەقینەی ئەو گۆڕینی دنیا نییە، ڕۆشنبیر زانست و مەعریفەیەک بەرهەمدەهێنێت پێماندەڵێی چۆن دنیا بگۆڕین و بۆچی دەبێت دنیا بگۆڕین؟. ئەگەرنا خۆی هەمان ئەو کارەکتەرە نییە بە ئەرکی گۆڕینەکەش هەستێت، بە دەربڕینێکی تر ڕۆشنبیر دنیابینی ئێمە بۆ ئەو ژیانەی تێیداین دەگۆڕێت نەک خودی ژیانەکە بگۆڕێت، پێماندەڵێت چۆن بیگۆڕین نەک خۆی ببێتە شۆڕشگێڕ و جەماوەر لە دەوری خۆی بۆ گۆڕینی واقیع کۆ بکاتەوە، هەرکات ئەم کارەی کرد لەڕۆشنبیرەوە بووە بە سیاسەتمەدار و شۆڕشگێڕ. ڕۆشنبیر تیۆری ناسینی ژیان و سیستەمەکان بە هەموو داد و بێدادییەکانییەوە گەڵاڵە دەکات.
“فەیسەڵ دەڕاج”ی نووسەری ناوداری عەرەب جەخت لەسەر هەمان ئەم روانگەیە دەکاتەوە و دەربارەی ئەدەب دەڵێت “ئەدەب واقیع ناگۆڕێت، لەو باوەڕەدام خراپترین تێزی ریالیزمی سۆسیالیست ئەم وتەیەتی:

ئەدەب واقیع دەگۆڕێت. واقیع تێکۆشانی سیاسیی دەیگۆڕێت، بەڵام ئەوەی ئەدەب دەیکات گۆڕینی دید و بۆچوونە بۆ واقیع، بەڵام واقیع ناگۆڕێت". ئەگەر رۆڵی رۆشنبیر کورت بکەینەوە لە دێڕێکدا بریتییە: لەکارکردن لە کۆگەی زانستیی و مەعریفییدا، بۆ ئامانجی بەرهەمهێنان و هێنانە ئارای دید و بۆچوونی نوێ سەبارەت بە ژیان و چەمکەکانی، لەوە بەولاوە لەسەر رۆشنبیر نەکراوە بەمەرج هەر دەبێت رۆڵی هەبێت لەجووڵەی سیاسیی یان لە کاراکردنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتی، چوون وەک پێشتریش لەکورتە نووسینەکی تردا هێمام بۆ کردووە، رۆشنبیر تەنێ مومارەسەی تاکە ئیشێک دەکات هەروەک چۆن ئاسنگەر یان شۆفێرێک مومارەسەی پیشەکەی خۆی دەکات، چۆن لەسەر شۆفێرێکی تاکسی پێویست نەکراوە لەپێنا کارەکەیدا دنیا بگۆڕێت و رۆڵی پێشەنگ ببینێت لە داکۆکیکردن لەوانی تر، هەمان شت بۆ رۆشنبیر هەر راستە. کەوابوو ئەگەر بڵێین رۆڵی رۆشنبیر چییە؟ وەڵامێک زیاد لەهەموویان لە پیشەی رۆشنبیرەوە نزیک بێت و لەگەڵی بگونجێت ئەوەیە: رۆشنبیر مەعریفە و رۆشنبیرییەک دروستدەکات کە مەعریفەی ناسینی دنیا و سیستمە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانە.

رۆشنبیری کورد و خەونی دەسەڵاتدارێتی

گۆشەنووسی رۆژنامەی "شەرق ئەلئەوسەت"، "خالد ئەلقشتینی" لە یەکێک لەگۆشەکانیدا نووسیبووی "ئەوەی پیتێکت فێر بکات دەتکاتە کۆیلەی خۆی". ئەم وتەزایە پێش هەموو کەس بەسەر رۆشنبیری کورددا دەچەسپێ، چوون ئەمە خاوەنی کۆمەڵێ رۆشنبیرێکین دەخوازن ژمارەیەکی بێ ئەندازە مرۆڤی کورد بکەنە کۆیلەی وشە و چەمکەکانیان. ئەم رۆشنبیرە بەزمانی باو و بە عەقڵی خێڵەکی عەوام و بەشێوەی کلاسیک و بە رووحی کولتووری میللیانە دەپەیڤێت و بیر دەکاتەوە، ئەو ناتوانێت وا لە خوێنەر بکات بیر بکاتەوە، بەڵکو جەماوەر وەهای لەو کردووە بەشێوەیە بنووسێت و بپەیڤێت کە ئەو دەیەوێت، لەبری ئەوەی ئەو بەزانستەکەی جەماوەر ئاڕاستە بکات و ڕێوشوێنیان بۆ دیاری بکات، هاوکێشەکە پێچەوانە بۆتەوە، چوونکە ئەو رۆشنبیرە نایەوێت مرۆڤی کورد وا لەبکات بیر بکاتەوە، ئەو دەیەوێت ئەو جەماوەرە دوای بکەون، بۆیە هەوڵی خۆ گونجاندن دەدات لەگەڵ گووتار و روحی سادە و میللیانەی خێڵەک.

ئەم رۆشنبیرە کوردە بەناوی جەماوەرەوە قسە دەکات و بەناوی ئەوانەوە رەوایی دەدات بە خەونی کۆکردنەوەی ژمارەیەکی بێ ئەندازە لە دەروێش لە دەوری چەمکەکانی، لە کاتێکدا ژمارەیەکیان باش دەزانن ئەم رەواییدانە کلاسیکییە سەردەمی زێڕینی بەسەرچووە و

دەمێکە دەور و دوکانی پێچراوەتەوە. رۆشنبیری کورد خوازیاری کۆکردنەوەی زۆرترین رێژەی شوێنکەوتوو و لایەنگر و هەوادارە، بۆیە هەمیشە دەیەوێت لە پێشی پێشەوەی زۆرینەی خۆپیشاندان و ناڕەزاییەکاندا بێت، تەنانەت داکۆکیی لە هەندێ جووڵە دەکات هیچ شەرعیەتێکی نییە، بەڵام چوونکە هەم دژی دەسەڵاتە و هەم خولیای کۆکردنەوەی جەماوەرە لە دەوری خۆی، رێ بەخۆی دەدات نەک بەشدار بێت بەڵکو رۆڵی پێشەنگ ببینێت.
رۆشنبیری کورد لەبری ئەوەی زانست و مەعریفە بەرهەمبهێنێت، سەرقاڵی پرۆسەی بەکاریزماکردنی خۆیەتی، هەمان ئەو کارانە دەکات سیاسییەکان دەیکەن، کارەساتەکە لەوەشدا گەورەتر دەبێتەوە رۆشنبیری ئێمە بە هەمان مەبەست، هەمان رێگا و میکانیزمە سواوەکانی سیاسییەکان بەکار دەباتەوە. رۆشنبیری ئێمە نایەوێت واقیع بە زانستیی شیبکاتەوە و کەموکوڕییەکانی بخاتە روو، رۆشنبیری ئێمە نایەوێت جیهانبینی تاک بۆ واقیع بگۆڕێت، بەڵکو خوازیارە واقیع بگۆڕێت و تاک بخاتە پشتی خۆی، چوونکە دەیەوێت دەسەڵات بە دەستەوە بگرێت لە رێی جەماوەرەوە نەک بۆ جەماوەری بسەلمێنێت دەبێت دەسەڵات چۆن بێت؟ دەسەڵاتی گەندەڵ کامەیە؟ دەسەڵاتی دیکتاتۆر کامەیە و چۆن دەبێتە دیکتاتۆر؟. چۆنیش دەتوانین دیموکراسی چێ بکەین؟.
بە گشتیی ئێمە شاهیدی جۆرێک لە رۆشنبیری کوردین، خۆی بە ئەڵتەرناتیفی سیاسییەکان دەزانێت و کێڵگەی رۆشنبیریی بە مەرامی سیاسیی بەکاردەهێنێت، ئەمەش یەکێکە لەو کێشانەی وایکردووە کێڵگەی زانستیی و مەعریفیمان نەبێت، کە دواجار ئەمە دەبێتە هۆی داڕمانی کۆمەڵگە، وەک چۆن ئێستا لە حاڵەتی کوردستانی ئەمڕۆدا بە روونیی هەستی پێدەکەین. بە بڕوای من رۆشنبیری کورد کار لەسەر فیکر ناکات، هێندەی ئالودەی سیاسەت بووە، ئەگەرچی مافی رۆشنبیرە سیاسیی تەنانەت حزبیش بێت، بەڵام وەرگێڕاندنی ئەرکی رۆشنبیر لە کێڵگەی فیکر و رۆشنبیرییەوە بۆ کێڵگەی سیاسیی خیانەتێکە لە خودی رۆشنبیر و ئەرک و مەهامەکانی. رۆشنبیری کورد لەبری بنیاتنانی کۆمەڵگە لە رێی تیۆر و بیردۆزەوە، خەریکی داڕووخاندن و داگیرکردنی قەڵاکانی سیاسەتە.

رۆشنبیر و ئەرکی گۆڕینی دنیا

دەشێ لەو پرسیارە زۆر گوتراوەوە دەستپێبکەین، ئایا رۆڵی رۆشنبیر گۆڕینی دنیایە لەرێگەی جووڵەی سیاسییەوە یان بەپێچەوانە یاخۆ چی؟ بێگومان دنیابینییە جیاوازەکان هەر یەکەیان لە روانگەی خۆیانەوە

وەڵامەکیان پێیە، بەربڵاوترین و تەقلیدیترین بۆچوون خۆی لەم روانگەیەدا دەبینێتەوە: رۆشنبیر مرۆیەکی پێشڕەو و پێشەنگە، رابەرایەتی داخوازییەکانی جەماوەری بە زمان دەکات لەبەرامبەر بە فەرمانڕەوایان و هێزە باڵادەست و سەردارەکان. ئێمیل زۆلا لەساڵی 1900 لە وتاری (من تاوانبار دەکەم)دا بەروونی جەخت لەسەر ئەم بۆچوونە دەکاتەوە و وەهای دەبینێت رۆشنبیر ئەرکێکی ئیتیکی لەسەرشانە لە داکۆکیکردن لەمافی مافخوراوان، زۆلا ئەم روانگەیەی لەژێر کاریگەریی دەسیسەیەکی دیاریکراو (دەسیسەی ئەفسەری جوو، درایفەس) گەڵاڵە و فۆرمەڵە کرد و تێبینی ئەوەیکرد ئەرکی مۆراڵیی رۆشنبیرە دژی هەر بێدادییەک دەنگ هەڵبڕێت.

بە واتایەکی تر ئەوەی زۆلای هاندا لە فۆرمەڵەی ئەو بیرۆکەیەدا، لە کەوتنە ژێر کاریگەریی سۆزەوە بوو نەک لە روانگەیەکی عەقڵانییەوە. بەڵام بە یارمەتی رێبازی سۆسیالیستی و لەژێر کاریگەریی دەوڵەتی شورەوی ئەم روانگەیە زیاتر تەشەنەی کرد، چوون لە دیدگای سەرکردە سیاسییەکانی بەڵشەفیکەوە رۆڵی رۆشنبیر هەمان رۆڵی سەربازەکە یان هەمان رۆڵی کرێکارێکی چەپڕەوە لە داکۆکیکردن لە سیستمی سیاسیی سۆڤێتی و بڵاوکردنەوەی بیرۆکەی سۆسیالیستیدا، ستالینییەت وا بیری دەکردەوە، چۆن سەربازێک بەهۆی تفەنگەکەیەوە سیستمی سۆسیالیستی دەپارێزێت و داکۆکی لە خەونەکانی چینی کرێکار دەکات، ئاوەهاش رۆشنبیر بەهۆی قەڵەمەکەیەوە هەمان کار رادەپەڕێنێت. ئەمەش پرسەی بە رۆبۆتکردنی رۆشنبیر بوو، بەو پێیەی وەزیفەی رۆشنبیریی و سەربازیی خرانە یەک ئاستەوە، کە هەموو فەرمان جێبەجێ دەکەن نەک بیربکەنەوە لە خودی فەرمانەکە و پرسیاری ئەوە بکەن بۆچی دەبێت ئەو ئەرکە جێبەجێ بکەن؟!.

ئەم مۆدیلە سۆڤێتییە نە تەنیا لەسنووری قەڵەمڕەوی بەڵشەفیکدا برەوی هەبوو، بەڵکو بەهەر چوار قوژنەی دنیادا بڵاوبووەوە و کاریگەریی دانا، بەڵام لەم ناوچانە کە کەمتر کەوتبوونە ژێر کارتێکردنی قوتابخانەی خۆرئاواییەکانەوە ئەم روانگەیە زیاتر برەوی هەبوو، بە بەراورد لەکۆمەڵگەکانی تری جیهان. (ماوتسی تۆنگ) لەو باوەڕەدا بوو نووسەر لە جەنگی ئازادیخوازییدا بەهۆی قەڵەمەکەیەوە دەجەنگێت، ئیدی قەڵەم رۆڵی تفەنگ دەبینێت، هێزەکە بە لەناوبردن یان بە بنیاتنانەوە، فاکتەرێکە بە وێرانکردن یان بە گەشەکردن، لەوە بەولاوە قەڵەم هیچ کارێکی دیکەی لەدەست نایەت یان ناشێت لە دەستی بێت. هەروەک نووسەری گواتیمالایی (ئانخل ئاستۆریاس) دەیووت (داوا لە من دەکەن تاکوو لە سەنگەری ئەدەبییەوە، دەست بدەمە رەشاش و بەوشە گولەباران بکەم).

ئەو دیدگایەی ئەرکی گۆڕینی دنیا دەخاتە ئەستۆی رۆشنبیر یان بە

کاری ڕۆشنبیرییەوە دەیبەستێتەوە هیچی تری ناوێت جگە لەوەی ئاستەریاس باسی دەکات، هیچ مەهامەک بە کاری ڕۆشنبیر و زانستەکەی ناهێڵێتەوە جگە لەوەی دەبێت ببێتە ئەکتەرێکی سیاسی و ڕۆڵی هەبێت لەو ئاڵوگۆڕانکاریانەی لەچوار دەوری ڕوودەدەن. ئەمە لەلایەک داماڵینی خودی ڕۆشنبیرە لە ئەرکی ڕاستەقینەی، لەلاکەی تریش بەتاڵکردنەوەی ئەو مەعریفە بێلایەن و سەربەخۆییە کە ڕۆشنبیر لەئەنجامی خوێندنەوەی بە دیاردەکان پێی گەیشتووە و ئاشکرای کردووە. سیاسییەکان دەیانەوێت ڕۆشنبیر تەوەبگلێت و بابداتەوە بە لای سیاسەتێکی ڕووتدا، چوونکە بەم کارە هەم ڕۆشنبیر دەخەنە ڕیز و سەنگەری نەیارە سیاسییەکانەوە، هەمیش زانستە سەربەخۆکەی دەخەنە قالبی ئینحیاز و لایەنگریی بە دید و مەیلێکی سیاسی دیاریکراوەوە بەمەش هیچ بەهایەک بە زانستەکەی نامێنێتەوە.
ڕۆشنبیر مرۆڤێکی ئاساییە وەک هەر مرۆڤێکی تر، دەتوانێت وەک مرۆڤ، سیاسی بێت، بازرگان بێت، یان هەڵگری هەر سیفەتێکی تری کۆمەڵایەتی و سیاسی بێت، هەروەک دەتوانێت سیاسی نەبێت یان بەشداریی هیچ جووڵەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نەکات و زیاتر خۆی تەرخان بکات بە شرۆڤەکردن و خوێندنەوەی چەمکەکان، ڕەنگبێ ڕۆشنبیرێک کە لە بواری سۆسیۆلۆژیادا کار دەکات، هیچ گرنگییەک نەدات بە کاروباری سیاسەت، ئەمەش بەمانای ئەوە نییە ئەو ڕۆشنبیرە ناتەواوییەک لە کارەکەیدا هەیە. وەک لەسەرەتاوە وتم ئەو دیدە نەریتییەی بەشداریی سیاسی و هەڵوێست وەرگرتنی ڕووت دەبەستێتەوە بە کاری ڕۆشنبیرەوە دیدێکی هەرەسهێناو و بەسەرچووە، چوونکە چیدی کاتی ئەوە نەماوە (ڤیتاڵی کەرەتیچ)ی سۆسیالیست بێت لەبری دادگا بێت (ئەو نووسەرە فەڕەنسییەی نوسیوویەتی: فلوبێر بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەرپرسە لە سەرپانکردنەوەی شۆڕشگێڕەکانی کۆمۆنەی 1871ی پاریس، چوونکە تاقە دێڕێکی لە دژی ئەم سەرپانکردنەوەیە نەنووسی، ئەو نووسەرە مەبەستی ئەوەبوو فلوبێر بەو بێدەنگییەی یارمەتی کۆنەپەرستەکانی دوژمنی کۆمۆنەی داوە).
کەرەتیچ بەبیانووی ئەوەی بێدەنگ بووە (فلۆبێر) وەک هەموو ئەو جەلادانە سەیر دەکات، دوای شکستی کۆمۆنەی پاریس قەسابخانەیان بە کۆمۆنیستەکان و رابەرانی ئەو بزووتنەوەیە لە دارخستبوو، ئەو داواکارییە لە ڕۆشنبیر کە پێویستە هەمیشە هەڵوێستی هەبێت و گیانفیدا بێت و خۆ بەخت بکات لەپێناوی داکۆکیکردن لە مرۆڤەکانی دی، ئەو داوایە لەڕۆشنبیر، تاکو بمرێت لە پێناوی ژیانی ئەوانی دیکەدا، داوایەکە زیاتر وێنای ڕۆشنبیر لە سوپەرمان و ڕۆبن هود نزیک دەخاتەوە نەک وێنایەکی مرۆیی و ئاسایی وەک هەموو ئەو مرۆڤانەی دیکە بخاتەوە. ئەو گۆشەنیگایە دەخوازێت ڕۆشنبیر

سپارتاکۆس بێت، دەخوازێت رۆشنبیر گیڤارا بێت، دەخوازێت رۆشنبیر رێنوێنیکاری خەباتی چەوساوە و بەشخوراوان بێت لەهەر کۆمەڵێکدا.

ئیشکالییەتی ئەم جیهانبینیییە بەدەر لەهەر شتێک ئەو سیفەتە لە رۆشنبیر دەسەنێتەوە مرۆڤ بێت، چوونکە وا تێدەگات رۆشنبیر ئەو گیان پۆڵا یەیە پێویستە بەشداریی هەموو نەبەرد و داستانەکانی داکۆکی لەوانی تری بێدەسەڵات بکات، کۆرۆتیچ تێناگات (فلوبێر) وەک هەموو ئەو ملیۆن فەڕەنسییەی تر تاکە مرۆڤێکە، ئیدی چ حیکمەتێک لەمەدایە فلوبێر تاوانبار و هاوشانی جەلادان بێت و ئەو هەموو هاووڵاتییە فەڕەنسییەی تر بێتاوان؟ ئایا سیفەتی رۆشنبیربوون هاوتابوونە لەگەڵ سەربازبوون؟ ئەگەر وانییە بۆچی کۆرۆتیچ و ئەو نووسەرەی فەڕەنسییەی ئەو ناوینەهێناوە لەناو ملیۆنان هاووڵاتی فەڕەنسی فلوبێر جیا دەکەنەوە و دەڵێن بەو بێدەنگییەی تاوانبار بووە؟ ئایا فلوبێر وەک هەر مرۆڤێکی ئاسایی بۆی نییە بێدەنگ بێت و ژیانی خۆی لەمەترسیی رزگار بکات؟ بێگومان وەڵامەکە (بەڵێ) یە.

کەواتە با پرسیارە زەحمەتەکە بکەین و بڵێین ئەگەر رۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت کەواتە کاری وی چییە؟ بێگومان رۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت (هەرچەندە دەتوانێت هەڵوێستی هەبێت و هەنگاو بنێت بۆ گۆڕانکاریی)، رۆشنبیر ئەو میکانیزم و رێگایانە ئاشکرا دەکات سەرەنجام دەبنە کەرەستەی گۆڕینی دنیا و هەلومەرجە لێک جیاوازەکان، وەزیفەی ئەو بوونەوەرە ئەوەیە دنیا و ئەو بووارانەی هەڵیبژاردووە بۆ کارکردن وەک ئەوەی هەیە بخوێنێتەوە و شرۆڤە بکات و رێگاکانی گۆڕانیش نیشان بدات بۆ هەنگاونان بۆ ئەو دنیایەی دەکرێت ببێت وەک ئەوەی دەمانەوێت. ئیدی لەوە بەولاوە ئەرکی سەرەکیی رۆشنبیر هیچی تر نییە، چوونکە دەبێت هەموو باوەڕ بەوە بهم□نین رۆشنبیر تەنیا هەر تاکەکەسێکی زۆر ئاسایی و هاووڵاتییەکی زۆر ئاسایی کۆمەڵگەیە، وەک هەموو مرۆڤەکانی تر پێدەکەنێت، دەگریێ، نەخۆش دەکەوێت، بێزار و شاد دەبێت، هێزێکی سروشتی و ئاسایی وەک هەموو مرۆیەکی تری هەیە، عەسایەکی جادوویی لەوەی موسای بەدەستەوە نییە پەرچوو بخوڵقێنێت، ئازایەتی ئەو وەک ئازایەتی هەر مرۆڤێکی ترە.

(ئەلبێر کامۆ) وەک رۆشنبیر و بیرمەندێکی گەورەی خۆرئاوا جوانتر لە هەموومان وەسفی ئەو حاڵەتەی کردووە، وەختێک سەبارەت بەخودی خۆی دەڵێت (رۆڵی من ئەوە نییە جیهان یان مرۆڤایەتی بگۆڕم چوونکە نە هێندە چاکم و نە ئەو داناییەشم هەیە شیاوی ئەو کارەم بکات).

راستە وەک وتمان ئەرکی رۆشنبیر گۆڕینی دنیا نییە، بەڵام ئەم رستەیە بەو واتایە نایەت رۆشنبیر ناتوانێت سیاسیی بێت، یانژی رۆشنبیر ناتوانێت بەشداریی جووڵەی گۆڕینی دنیا بکات، رۆشنبیر

دەتوانێت سیاسەت بکات، دەتوانێت ئەندامی پارتێکی راست یان چەپ بێت، دەتوانێت پەرلەمانتار بێت، دەتوانێت لە دەرەوەی بواری زانستیی و ئەکادیمی خۆی بەشداریی زۆر کاری دیکەی جیاواز لە کایە رۆشنبیرییەکە بکات، وەک مرۆڤێک مافی پێدراوە موماریسەی هەر حەز و هەبی و ئارەزوویەک بکات کە خۆی دەیەوێت ممارەسەیان بکات، بەڵام لە ئاوەها حاڵەتێکدا رۆشنبیر وێنایەکی دیکە و شوناسێکی تری هەیە.

وەختێک رۆشنبیر لەریزی یەکەم و پێشەوەی خۆپیشاندانێکدا هوتاف دەکێشێت و داخوازییەکی سیاسیی بەرز دەکاتەوە، لەو کاتەوەی رۆشنبیر لەگەڵ گەنجان، ژنان، کرێکاران، چین و توێژە جیاوازەکان بەشدارە لە مانگرتن و هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتیدا، هەندەی وەک چالاکوانێکی سیاسیی و کارایەکی کۆمەڵگەی مەدەنی یان کارەکتەرێکی سیاسیی و سەندیکالیست دەردەکەوێت و خۆی دەنوێنێت، نیو هێندە وەک کەسێتی رۆشنبیر خۆی بەرجەستە ناکاتەوە، چوونکە بواری ئەو وەک رۆشنبیر داتا و خوێندنەوە و بەرهەمهێنانی مەعریفە و زانستە، ئیدی ئەو زانست و مەعریفەیە دەخرێتە بوار پراکتیکەوە یان نا، ئەوەیان کێشەی رۆشنبیر نییە، وەختێک رۆشنبیر دەیەوێت خۆی بە کرداریی هەڵبستێت بە پراکتیکی بیردۆز و ئاکامە زانستییەکانی، وەک رۆشنبیر خۆی نمایش ناکات، ئەو دەگەڕێت بۆ سیاسیی، تا ئەو جێگەیەی سیاسەت بکات سیاسییە و بە پێچەوانەشەوە هەر راستە.

لەوانەیە پرسیار بکرێت، ئەدی جیاوازیی چییە لەنێوان سیاسیی و رۆشنبیر کە یەکەمیان دەیەوێت دنیا بگۆڕێت و دووەمیان مەعریفەی گۆڕینی دنیا دەخاتە بەردەست؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە، لەوانەیە پەنابردنە بەر روانینێکی رۆشنبیر و رۆمانووسی سودانی (تەیب ساڵح) کارێکی خراپ نەبێت، چوونکە ئەو رۆشنبیرە لەو بڕوایەدایە (رۆشنبیر بوونەوەرێکە سیاسییەکان وەڕس دەکات، چوونکە سیاسییەکان بەپێی روئیای خۆیان دنیا رێکدەخەن، هەر بۆیە پێیان ناخۆشە رۆشنبیر بێت پێیانبڵێت: بەمشێوەیە دنیا رێکناخرێت). رۆشنبیر پێشنیار دەکات و روئیایەکی جیاواز پێشکەش دەکات و بەرهەمدەهێنێت، بەڵام سیاسییەکان دەیانەوێت ئەو روئیایەی هەیانە بخەنە بواری جێبەجێکردنەوە، لەم پێناوەشدا دەستدەبەن بۆ کاری کۆمەڵایەتی و جووڵەی دەستەجەمعی و سیاسیی.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە دوور لەهەر لوغزێک و بەچڕ و کورتکراوەتر وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە لەسەرەتاوە لە بارەی ئەرکی رۆشنبیرەوە کردبوومان. بەبڕوای تایبەتی ئەز ئەو رۆشنبیرەی دەیەوێت رێبەرایەتی کۆمەڵگە بکات و سەرکردایەتی جووڵەیەکی کۆمەڵایەتی بە ئامانجێکی سیاسیی بکات، سیفەتی خۆی لەرۆشنبیرەوە دەگۆڕێت بۆ خاوەنکارێکی تر، چوون لەوە بەدواوە ئەرکی ئەو لە

خوێندنەوەی دنیاوە دەگۆڕێت بۆ گۆڕینی. ئەمە ئەو کارەیە مارکس لەسەدەی نۆزدەدا تێبینی کردبوو، چوونکە ئەو لەو باوەڕەدا بوو دوای ئەو خوێندنەوە قووڵەی دنیا ئیدی سەرەی گۆڕینی هاتۆتە پێشەوە و بووە بە پێویستی. "بەڵام مارکس باسی گۆڕینی ئەو دنیا رۆژئاواییە دەکاتە زیاتر لە بیست سەدە بوو لە خۆ خوێندنەوەی بەردەوامدا بوو، هەر لە فەلسەفەی کلاسیکی یۆنانییەوە تاکوو فەلسەفی ئەڵمانی هاوچەرخی زەمەنی کارە مارکس".

زۆر بەکورتی رۆشنبیر دەتوانێت بەشداریی پرۆسەی گۆڕینی دنیا بکات بەبێ ئەوەی ئەم کارە بکاتە مەرجێکی بنەڕەتی کەسێتی رۆشنبیر، بەهەمان شێوە دەتوانێت بەشداریی هیچ پرۆسەیەکی گۆڕان نەکات بەڵکو ئەو کارە بۆ خەڵکانی تر بەجێبێڵێت، لەهەردوو بارەکەدا رۆشنبیر ماف پێدراوە و رێگریی لێناکرێت کام رێگا دەگرێتە بەر. ئەم روانینەش کۆمەکمان دەکات لەراستکردنەوەی ئەو خەیاڵدانەی رۆشنبیر بە بوونەوەرێکی یۆتۆپی و سەرسوڕهێنەر چاو لێدەکات، تا ئەو رادەیەی خەیاڵدانمان دەگات بەوەی هیچ جیاوازییەک لەنێوان پیشەی رۆشنبیر و دارتاش و مامۆستا و ئاسنگەر نەبینێت، چوون هەر یەکەیان بەنۆرەی خۆیان رۆڵێکی جیاواز دەبینین لە ژیاندا، بەبێ ئەوەی کاری ئەمیان لەئەوی تریان بەبایەختر و ئەفزەڵتر بێت، بەڵکو هەموو هەر هاووڵاتییەکی سادەی کۆمەڵگەن و وەک یەک بەشداریی دەکەن لە بەردەوامیدان و پێشخستنی پرۆسەی ژیان.

وتەی کۆتایی

کارل پۆپەر دەڵێت (هەموو جارێک ئێمەی رۆشنبیر بووین بەهۆی ترسنۆکی و پێش داوەریی یان خۆبەزلزانینەوە، ترسناکترین کارەساتەکانمان بەرهەمهێناوە، ئەمە کە بەرپرسیارێتییەکی تایبەتمان سەبارەت بە نەخوێندەواران هەیە، هەروەک چۆن گەورە هزرمەندی فەڕەنسیی ژولین بیندا وتوویەتی: خیانەت لە ئەندێشەکان دەکەین). ئەم وتەزایەی پۆپەر لەهەموو کەس پتر بۆ رۆشنبیری کورد راستە، چوونکە رۆشنبیری ئێمە ناپاکییان لە پیشەکەیان و فیکر کردووە و سەرقاڵی کۆمەڵێک کار و کردارن کەمترین پەیوەندییان بە کێڵگەی رۆشنبیرییەوە هەیە، رۆشنبیری ئێمە لەباتی پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە گەورەیەی لە رۆشنبیریی ئێمەدا هەیە، لەبەرامبەر سیاسییەکان وەستاون، وەک ئەوەی بە تەمابن حکوومەتێک لە فەیلەسووف و رۆشنبیر و شاعیر پێکبهێنن "کۆمارە ئەفلاتۆنییەکە"، ئەم خەیاڵە نەزۆک و پووچەی رۆشنبیری کورد تاکە ئەنجامێک کە هەیبووە ئەو بارودۆخە شڵەژاو و نەخوازراوەیە لە ناوەندی کولتووریی و

ڕۆشنبیریی کوردییدا سەریهەڵداوە.
ڕۆشنبیر دەتوانێت ململانێ لەگەڵ سیاسەتمەدار و حکوومەت بکات بەڵام بەچۆڵکردنی سەنگەرەکەی نا، چوون سەنگەری ئەو باشترین سەنگەرە بۆئەوەی زانستێکی تێدا بەرهەمبهێنرێت تاوەکو خەڵکانی تر لەبواری سیاسەتدا تاقی بکەنەوە و هەلومەرجی سیاسیی و کۆمەڵایەتی پێ بگۆڕن بۆ هەلومەرجێکی نوێ. هەروەک چۆن شۆڕشی فەڕەنسی ساڵی 1789 بەرئەنجامی تێزە فەلسەفییەکانی چەند فەیلەسووفێکی وەک جان جاک ڕۆسۆ و ڤۆڵتێر بوو، یان شۆڕشی ئۆکتۆبەر لەسەر سترەکتەری ئایدۆلۆگی مارکسیزم و ڕۆشنبیرە چەپە ڕووسەکان بوو. کورتییەکەی تێکەڵاوییەکی سەیر لە ژیانی ڕۆشنبیری کورددا دەبینین بەهۆی تێکەڵکردنی ژیانی سیاسیی و ڕۆشنبیریی لەگەڵ یەکتر، یان ڕاستتر بڵێین بەهۆی وەرچەرخانی ڕۆشنبیر بۆ سیاسەتمەدار، یان هەندێکجار بۆ خێرخواز و هەندێکجاری دیکە بۆ شۆڕشگێڕ.

تێبینی: ئەم توێژینەوەیە چاپتەری سێهەمی کتێبی “گووتاری پۆپۆلیستی و خەونی بچووکی ڕۆشنبیرانی کورد”ە کە لە سەرەتای ساڵی 2018 بە شێوەی کتێبی کاغەز لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکرایەوە.

ناوی کتێب : وەهمی دیموکراسی …
نووسەر : سمکۆ محەمەد

بابەت : توێژینەوە لە چەمکی دیموکراسی و ڕەهەندەکانی
نووسەر : سمکۆ محەمەد
پیتچنین و هەڵەچن : نووسەر
نەخشەسازی ناوەرۆك و بەرگ : شاخەوان جەعفەر
تیراژ : 1000 دانە
چاپ : چاپی یەکەم،

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ….

کاولە مەفتەن … عەبدولڕەحمان فەرهادی

نزیکەی بیست ساڵ دەبوو لە هانۆڤەر بووم، چەند مانگێک بوو هاتبوومە کۆڵن. ڕۆژێکیان سەمیر هەمەوەندیی برادەری گەڕەک، هەر لە کۆڵنەوە تەلی بۆ کردم، گوتی: برام، ئەوە موعتەسەم دامرچیی هاوڕێمان دوو ساڵ دەبێ لە کەمپەکانی ئێرەکانەیە و هەر چاوەڕێ بوو حکوومەتی ئەڵەمان شتێکی بۆ بکەن، کەچی بەداخەوە دوای ئەم هەموو هەوڵە، پارێزەرەکەیشی هیچی بۆ نەکرا و دوێنێ ئێوارە خەبەریان داوەتێ کە ڕەفزی بۆ هاتووەتەوە، داماوە ئەویش تەلی بۆ کردم، گوتی: دوا بڕیارم ئەوەیە بگەڕێمەوە وڵات و چیتر حەوسەڵەی ئەو دەردەسەرییەم نەماوە. بۆ ئەو کۆشەیەی کوڕە جوانەکەی هاوڕێی سەرەتایی و ناوەندیم موعتەسەم دامرچی، غەمێکی توند دایگرتم، بیرم لە شەوە خۆشەکانی بەیەکەوە بوونمان کردەوە لەگەڵ موعتەسەم، کە گەنج بووین، هێشتا ژنمان نەهێنابوو، ئەغڵەب ئێوارەی بەهاران، دوای مەغریب، من و ئەو و سەمیر و زەینەل قاسم کوورەچی و خدر خەمخۆر ئازیکەندی و بیلال بۆدێ گەرمیانی، بەرەو مەحەتە شۆڕ دەبووینەوە، تا درەنگانی شەو لە نزیك ویستگەکەی شەمەندەفەر کە دواتر کرا بە بەندیخانەی مەحەتە، بە دزییەوە بەدەم خواردنەوەوە دەماینەوە، لەوێ گوێمان لە قۆریاتە خۆشەکانی موعتەسەم و حەیرانە پڕ لە غوربەتەکانی خدر خەمخۆر و ئای ئای و ئەڕۆڵا وەیسییەکانی بیلال دەگرت، خۆ گەر ڕۆژێك خدر نەهاتبووایە، ئەوا من بە دەنگە کەرخەکەمەوە دەستم بە حەیران گوتن دەکرد.

ئۆۆۆف، دەردی غوربەت و دووری ڕۆژ لە دوای ڕۆژ هەناوم بنکۆڵ دەکات، مێشکم دەکاتە خمخانە، وەیش چەندە بیری کۆترە سابوونییەکانی جەلیل جامچی و نۆکاوە خۆشەکەی کەریم ئیبێ و دۆندرمەکەی مام جەردیس و کۆشکەی کۆڕاو و عەسەلیاتەکەی شەریف و شەربەتەکەی کاوە کەمتەرخەم دەکەم. سەمیر گوتی: برام، بە یادی جاران هەر بەم بۆنەیەوە، سبەینێ دەمەو عەسر سەعات چوار، لە دەو ئاوەکە هەردووکتان دەعوەتی منن و ئێوە هەر خۆتان وەرن و من خواردن و بیرە و ڤۆدگا و لیمۆ و چەرەزات دێنم و لەوێ لێی دادەمەزرێین. عەسر لە ماڵەوە بەپێ کەوتمە ڕێ، دوای نیو سەعات

گەیشتمە دەو ئاوەکە، لەوێ لە شوێنێکی لاچەپ، هەردوو هاوڕێی دێرینم دۆزینەوە، دوای هەژدە ساڵ چاوم بە بینینی موعتەسەم ڕۆن بووەوە، دوای چاکوچۆنی و ئەحواڵ پرسین و قسە و گفتولفتی خۆش و گێڕانەوەی هەندێ یادگاریی ساڵانی لەوەبەر، کەوتینە خواردنەوە، گەلێك نوکتە و قسەی خۆشمان کرد، کەشوهەواکە زۆر فێنك بوو، ئەملا و ئەولای زێیەکە پڕی خەڵك بوو، تیایاندا بوو خۆی و سەگەکەی، هەبوون دوو دوو و سێ سێ بە سەگە جۆراوجۆرەکانیانەوە دانیشتبوون، هەریەکە خەریکی خواردن یان خواردنەوەش بوون، سەیرانێکی خۆش بوو و کەس ئاگای لە کەس نەبوو، تا ڕاددەیەك کشوماتییەك ئەو ناوەی گرتبووەوە. دەمێك بوو گوێم لە قۆریات و مەقامات و دەنگە خۆشەکەی موعتەسەم نەبووبوو، بیرم لە حەیرانە پڕ لە سۆزەکانی خدر و ئائیایەکەی بیلال گەرمیانی دەکردەوە، سۆزێکی توند بۆ ساڵانی بەسەرچوو دایگرتم. سەمیر ڕووی کردە موعتەسەم و گوتی: دامرچی گیان، لەمێژە گوێمان لە قۆریات نەبووە، توخوا بۆ تۆی ناچریکێنی؟ موعتەسەم سەرەتا ملی نەدەدا، پاشان منیش داوام لێی کرد بیڵێت، ئیتر وردە وردە نەرمی کرد و لەناکاو دەستی لەبن گوێی نا:

ئەغاام ئەغاااااام

ایچم ایچم

قۆی مانی ایچم ایچم

باخما اوزوم گولورو

وێراندی ایچم.

ئەوەی سەیر و عاجباتی بوو لای ئێمە و خەڵکانی دانیشتووی ئەو ناوە، لەگەڵ هەر تێهەڵکردنێکی موعتەسەم بە قۆریات و ئەغاام ئەغاام و هەڵسانەکەی، سەگەکانی ئەو دەوروبەرە، سەگەکانی ئەو خەڵکەی ئەوێ تێکڕا دەستیان بە حەپە حەپ کرد. هەر واقمان وڕما. لەناکاو موعتەسەم بێدەنگ دەبوو دەیگوتە من: ئەرێ ئەوە چی بووە؟ چ قەوماوە ئەم سەگوەڕە چییە؟ کاتی خۆیشی سوعبەت و قسە و جنێوی جۆراوجۆر لە نێوان من و موعتەسەم هەبوو، ئیتر بە هەلم زانی لەگەڵە بکەومەوە سوعبەت، گوتم: کاکی دامرچی، سەگی ئەم خەڵکە بۆیە دەستیان بە حەپین کردووە، دەڵێن: ئەوە سەگێکی غەریب و تازە هاتووەتە ئەو مەنتیقەیە، ئەم ئاواز و نەوای ئەم ئەغاام ئەغاامەیان بەلاوە تازەیە، لایان حەپەیەکی نامۆیە، هەر بۆیەشە لە حەپە ناکەون. هەموو دەستمان بە پێکەنین کرد، خۆیشی بە ڕووێکی تێکەڵ بە غەم کردییە قاقا. دەستمان کردەوە بە خواردنەوە. موعتەسەم ڕووی لێنام: ئەرێ تۆش جاران ناوە ناوە حەیرانت بۆ دەگوتین، ئەوە خۆرە خۆت کڕ کردووە؟ بۆ دڵدانەوە و خۆشیی بینین و بەڕێکردنی موعتەسەم، نەمویست بێدڵیی بکەم، بۆیە دەستم بە حەیران گوتن کرد:

حەیرااااااااان
گەوارەکی دامەزراند لە دەشتی قەراجێ
تەڕ دەکا ئاقارێ مەخمووری
تەڕ دەکا گومبەتی برایماغای
کەڕکی حوسێنی غازی
سەرێ بێژینگ بەسەری
دەپەڕییەوە لە کەڕکی کاولە تۆماری
ڕەت دەبوو لە زوورگەزراوی
تەڕ دەکا بناری ئەنگرۆزی… ئاااااااای ئایااااااای لە بۆت نەمایمممممم.

لەگەڵ هەر هەڵسان و ئاااای و حەیرانێکدا، تێکڕای سەگ دەکەوتنەوە حەپین، لەبەر سەگوەڕ ئەو ناوە دەبووە حەپەحەپ و هەرا و خەڵکەکە یەکەمجاریان بوو ئەم بەزمە لە دەو ئاوەکە ببینن، سەگی وایان تێدا بوو لەوانەبوو دە ساڵەیش دەبوو حەپەی نەبیسترا بێ، ئەوجاش لە حەپین نەدەکەوت، دیسانەوە هەموو لە هەموو تەماشایان دەکردین و نەیاندەزانی مەسەلە چییە!

موعتەسەم بە پێکەنینێکی تاڵەوە ڕووی تێکردم:

خۆ بینیت! سەگەکان ئەمجارەیان حەپەکەی تۆیان بەلاوە غەریب بوو و دیسانەوە هەر وایانزانی سەگی تازە هاتووەتە مەنتیقە. موعتەسەم بە غەمبارییەکی شاراوەوە گوتی: کاکە گیان من لای خۆمەوە قەبووڵمە، خۆزگە سەگێکی زنجیر لەملی دەست پیرەژنێکی داڕزاوی ئێرە بووام، بەڵام ئەو ڕۆژەم نەدیبا بگەڕێمەوە کاولە مەفتەن.

چاکسازی لە بەرگی پیلان سازیدا …شاخەوان سەنگاوی

هەمووما ن بە بێ جیاوازی لە مەترسی ئەم دۆخە ئابووریە تێدەگەین، کە دامەزراوەی حکومەتی هەرێمی تێکەوتووە، هەر بۆیە دەبینین چەندان نوسەر و شارەزا لە بوارەکانی ئیداری و ئابووریدا ب□م □ۆژگارە پێشنیار و بابەت بۆ چارەسەری ئەم دۆخە و ڕزگار بوون لە دێوەزمەکانی داتەپینی ئابوور دەخەنە سەر سەرمێزی ئیدارەکانتان، ئەی ئێوە چی لە ماوەی بیست ونۆ ساڵ لە حکومەڕانیتان نەک گویتان

نەگرتووە لە کەسە دڵسۆزەکانی ئەم نیشتمانە بگرە لە هەندێ باردا ئەگەر باجەکەی گیانی نوسەرەکە نەبووبێت ئەوا بێگومان شاربەدەر کراوە، چونکە خۆتان باشتر دەزانن شاباشەکانی ئێوە تەنها بۆ ئەو ب□ب□تانە بووە کە بە شان و باڵی خۆتان و پارتەکانتانا هەڵدراوە کەواتە هەرگیز لەو بە ناو نوسەرانە نابیستی پێتان بڵێ بەری چاوتان کلیی پێوەیە چونکە عاقیبەتی بڕینی شاباشەکانتانە....

کەواتە ئەم قیرانە کەڵەکە بووی ئێستا هی تەمەنی حکومڕانیتانە....

بەڵام ئەوەی دەریخست بڕینی ئەو لاێشاوە پارەیەبوو کە لە بغدادی موفلیسەوە لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ بەرەو هەرێم ڕێچکەی دەبەست، کە ئێوەش نەتوانتانی ژێرخانی ئابووری ئەم هەرێمەی پێ بنیات بنێن چونکە ژێرخان بریتی نیە لە بالەخانە و مۆدێلست و دەیان کەناڵی بێ بەرهەم....

کەواتە ئەوەی لە سەر ئەم حکومەتەیە بە تایبەتی تر سەرۆکی حکومەت و جێگرەکەی کە لە سەر کورسی بەڕێوبردنی ئەم هەرێمە دانیشتوون تەنها دوو ڕێگاتان لە بەردەمدایە کە دەتوانن خاڵی کۆتای داب□ن□ت لە پڕۆسەی حکومەتداریتانە.

خاڵی یەکەم: ئەوەیە ب□ ب□□وای من وەکو تاکێکی ئەم هەرێمە خاڵی کۆتایی لە سەر پڕۆسەی حکومڕانی خۆتان بۆ ماوەی ئەم ساڵە داب□ن□ن کورسی د□س□□اتان بۆ کەسانی دیکە چۆڵ بکەن تا کەسانی دیکەی تەکنۆکرات بتوانێت ئەم هەرێمەمان لە گێژاوی نغرۆ بوون رزگار بکات. کە ئەم خاڵەیان ب□ ب□□وای من بە لایی جەنابتانەوە ئەستەمە چونکە ئەم کەلتورە لە ناو کەلتوری کوردەواری تا ئێستا جێگای خۆی نەکردۆتەوە ... کەواتە

خاڵی دووەم: بەڕێزان سەرۆک و جێگرەکەی ئەگەر ئێوە دەتانەوێت چاکسازی بکەن، ئەوا بە پیلانگێڕی چاکسازی ناکرێت چونکە قوتی فەرمانبەران نابێت دەستکاری بکرێت ئەگەر هاتوو بندیواریش بێت، بە مەرجێ کە خاوەنی یەک مووچەبێت دەتوانین ناویی بنرێت بیمەی کۆمەلایەتی، ئەی ئێوە نەتاندەگووت دەیکەین بە دوبەی. کەواتە باشترە چاکسازیەکەی جەنابتان لەم بەشانەدابێت.

خەرجیە ناپێویستەکان: بەنموونەی ئیفادی دەرەوەی کاربەدەستەکان، پێشینەی مانگانەی دامەزراوە سیادیەکان، هاوکاریەکانی جاش و مستەشارەکان کە بە ناوی میوانخانەوە ئەمە جگە لە مووچەکانیان، بەشە بودجەی پارتە سیاسیەکانتان...هتد. ئەم نموونەشی کە دەیڵێم مشتێکە لە نموونەی خەرجیە ناپێویستیەکانتانە کەواتە لە خۆتان بەپرسن خەرجی قفڵە ئۆتۆمبیلەکانی خۆتان و جێگر و وەزیر و پەرلەمانتار و ڕاوێژکارەکانتان سا□□انە چەندە؟ وە بەش پرسن بارتەقای ئەو خەرجیە سود دەگەێنن بە کۆمەڵگا! کە خۆشتان باشتر

دەزانن بەکوالێتی و قافڵە دوور درێژەکانی ئۆتۆمبیلەکانتان هەرگیز نەپارێزراو دەبن و نە خۆشەویستی نەو دەی تاکی کوردیش دەبن.
داهاتەکان: نە بە پێڕە گرافێک و نە بە دوان و سیان ناتوانین سەرچاوەی داهاتە زۆر زەوەندەکانی ئەم نیشتمانەتان بە ڕێز بکەین یەک بە دوای یەک هەر لە بیرە نەوتەکانەوە تا دەگاتە داهاتەکانی بەڕێوبەرایەتی هاتووچۆکان. کەواتە داهات هەیە بەڵام ئامڕازی گەیاندنی ئەم داهاتە بە قاسەکانی حکومەت نییە چونکە نەک پارتەکانتان بگرە کەسایەتی پارتەکانیشتان هەر لە ڕێگا کورد وەتەنی حەپەلوشی دەکەن.، خەر و مەندانە ئەگەر بنکەیەکەی بهەڵنەوە.
کەواتە ئەوە دەتوانن بەنە سەر شاشەی تیڤیەکان وبەرامبەر بەو دەستانە کە بە ماوەی بیست و نە سالە پارەی ئەم هەرێمە لە گیرفانی ئەواندا پاشەکەوت دەکرێت نەک بانکەکانی حکومەت هیچ نا بەس بڵێن STOP ئیدی نەبەی میللەتە لە خەروبەری ئەم نیشتمانە گەروی وشکیان تێبە بەبە، چونکە دەبەت چاکسازیەکەتان لە هەڵمی دەسەڵاتەکانتانەوە شێت ببەتەو بە ئەمەی هاولاتی کەواتە خەتان خاڵی یەکەمی چاکسازیەکە بن…

تێبینی:ڕێکخستنی خاڵەکان گرنگ نییە بەڵکو ئەدای جێبەجێکردنی گرنگە.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

میللەتی یەکەتی و پارتی … ئالان شەمامە

هەندەکجار غرورێکی هەڵخەڵەتێن وامان لێدەکات چاومان راستی نەبینەت و تەنانەت دانیشی پیا نەنێین گەر کەسێك باسی بکات، ئەمەش بە ئەوەدەگەڕێتەوە کە وابزانین گەر کەسێك ڕەخنەمان لێبگرێت ئەوا جنێومان پێدەدات، کە لە راستیدا وانییەو بەڵکو تەواو پێچەوانەیە، هەموو گەلانی دنیا بە ڕەخنەکردن پێشدەکەون ئەو کاتەی خاڵە لاوازەکان دەستنیشان دەکەن و ڕێغاچارەی بۆ دادەنێن، پێرەش بە خاڵە باشەکان دەدەن.

ئەمەی میللەتی کورد بەداخەوە لەم چەند ساڵانەی دواییدا بە داخەوە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ژیانمان کرد و سوودمان لە دیاردەی جهانگەرایی نەبینی ، ئەمەش وای لێکردین شتەکان وەکو خۆیان نەبینین و حەقیقەتمان لێ بزر ببێت، هۆکەشی چی بوو؟ هۆی سەرەکی دەسەڵاتدارانی سیاسی بوون چونکە هیچ بەرنامەیەکی خزمەتکردنیان لە هزردا نەبوو جگە لە بەرژەوەندی حیزبی خۆیان، تا کار گەیشتە ئەوەی هەموو هۆکارێکی نا یاسایی و نا مرۆڤانە لەم پێناوەدا پەیڕەو بکەن تاکو کۆنترۆڵی خەڵك بکەن، ئینجا بە خۆشی بێت یان ناخۆشی، یەکێك لەو ڕێگایانەش بەکاریان هێنا کڕینی وەلائی هەندێك خەڵك بوو بە پارەو بەرژەوەندی تاکەکەسی، بە بڕینەوەی موچەی بندیوار بە کۆمەڵێك خەڵك، لەولاشەوە یاسایان پێشێل کردو خوێندن و پەروەردەو تەندروستییان وێران کرد، چونکە خۆیان گەندەڵ بوون ئیتر چاویان لە هەموو فێڵ و قەڵبڕین و هەڵخەڵەتاندنەکان داخست کە خەڵك پێی هەڵدەستا، بەشیکی باشی میللەت کە بە ماڵی فەرهودکراو گەشەی بە ژیانی خۆی دا وردە وردە لەسەر ئەو بنەما چەوتە بەڕیوەچوو تا کار گەیشتە ئەوەی بواری گەڕانەوە و پەشیمانبوونەوەی لە بەردەمدا نەمێنێت، لەولاشەوە دەسەڵات دەرگای یارمەتی و موچەو تەماع و واستەو موعامەلەی ژێربەژێری بە هەندێك کەس واڵا کردو ئەو خەڵکەی تریش بە حوکمی چاولێکەریی و هەڵغەڵانی هەندێك کەس لە ماوەیەکی کورتدا وای لێمان کرد ئێمانیش بەوەی لە ژێردەستیاندایەو تا هێزیان تیایە هەوڵ بدەن بە هەر ڕێگایەك بێت خۆ دەوڵەمەند بکەن، ئیتر کۆمەڵگا بووە جەنگەڵستان و هەر کەس بۆ خۆی، کە لەمەشدا هەمووان ئێستا بەری ئەو هەڵانە دەچننەوە، هەمووان پێکڕا بایی بوون و گاڵتەیان بە دەفتەرە دۆلار دەکرد کەچی ئێستا ئاواتیانە یەکەم موچەی ساڵی ٢٠٢٠ وەربگرن و بەدەنگ ببنەوە بەو موچەیە، وەك ئەوەی هیچ خەمێکی گەورەو کێشەی چارەنوس سازو مەسەلەی بنەڕەتی ژیان نەمابێت کە هەوڵی چاکردنی بدەن، وەك ئەوەی هیچ خەمێکی تر لە کۆمەڵگاو یاساو ئیدارەو ئابووری و سیاسەتدا نەبێت جگە لە گەرمکردنەوەی گیرفانی موچەخۆران، کە نیوەی زیاتر وەك کڕینەوەی وەلاء دامەزرێنراوە بێ ئەوەی هیچ ڕۆڵێکیان لە پەرەی ئابووری بەڕیوەبردندا هەبێت، کەواتە لێرەوە دەردەکەوێت کە هەمووان تاوانبارن لە خولقاندنی ئەم دۆخە، هەمووان خەمسارد بوون لە قبوڵکردنی ئەو جوت حیزبەی بە قەد ڕژێمی سەدام حوکیان کردووەو هیچ قەوارەیەکی یاسایی و دەوڵەتیشیان نییە ، لێرەوە تەڕو وشك پێکەوە دەسوتێت، دەبێت دان بەو راستیەدا بنێین هەر یەك بە جۆرێك بەشێکی لەو گۆڕانکاریە بەردەکەوێت کە نەیکرد، هیچ میللەتێك بە موعجیزە ناگاتە ئاواتەکانی گەر ئەندامانی کۆمەڵگاکە بە هەست بە

بەرپرسیاریەتیەوە هەوڵی چاکسازی نەدەن، نەك هەر یەك چاو□وان بكات ئەوی تر غافڵ بێت و پشتی بشکێنێت، لەمەدا کۆمەڵگا دەبێت بە جەنگەڵستان، لەو حاڵەتەشدا زۆر زەحمەتە راستکردنەوەی باری ئەو کەسانەی کە خراپەو قۆڵبڕین و زوڵم و ناحەقی دەبێتە خوویان و هەرگیز ناتوانن دەستبەرداری ببن، من کاتێك ئەم نووسینە دەنووسم یەکەمجار لە خۆم و کەسانی دەوروبەرو خزم و براو خوشکی خۆمەوە باسیان دەکەم، هەرچەندە ئینتیماشیان بۆ هیچ حیزبێك بنەبێت بەڵام هەر تاوانبارن بە ڕازی بوونیان بەو دۆخەی رۆژ بە رۆژ بەرەو خراپتر دەچێت، ئەمە راستییەکەو بەس مرۆڤی عاقڵ دانی پیا دەنێت و سوودی لێ وەردەگرێت، ئیتر بڕیاریش دەگەڕێتەوە بۆ خودی کەسەکان، هەیە حەز دەکات هەر لە گەڕەلاوژەدا ژیان بکات و هەشە لە تاریکیدا نەخشەکانی جێبەچی دەبێت، ئەگینا دەبێت هەمووان وەك یەك بە یەکسانی ئەرك و مافیان هەبێت، هەر لە وەزیرەوە تا گزیر، دەزانم ئەم راتیانە هەمووان دەیزانن بەڵام وەك بابەتێك و ناونیشانێك حەزم کرد یادی هەمووان بخەمەوە.

کوێرەرێی خەیاڵ … شوان عەباس بەدری

1

خۆزگە بمتوانیبا
سەدای پێکەنینەکانی نەنکم
لە پاڵ وێنەی زەردەخەنەکەی باپیرما
لە ناو ئالبومی یادەوەریەکانما
هەڵبگرتایە !

2

خۆزگە بمتوانیبا
لە ناو باخە مین ڕێژەکەی خاک و
خاکە هەنێسک ئامێزەکەی نیشتمانم
داری پەلکە زێرینەم بچاندایە و
لەبەر قاپی هەر ماڵێکا
سەبەتەیەک خەندەم داینای□ !

3
خۆزگە بمتوانیبا
سلێمانی
هەر وەک سەرپۆشەکەی دایکم
لەناو جانتای سەفەرەکەم هەڵگرتایە و
لەم غوربەتە
بە بۆنی ئێوارانی پارکی نالی
و
بە دیار تەنیاییەکانمەوە
ساڵە بێهودەکانی زەمینم تەی کردایە و
بڕۆشتمایە !

بیرکردنەوەی بەهەڵە و نادروستی مرۆڤەکان لە یەکتری !...ئاری زێندینی

مرۆڤ ئەو کائینە عەجیب و غەریبەی سەر ئەم زەویە ! کەلەلایەن خوداوە خولقێنراوەویانیش دەڵێن بە سروشتی خۆی خوڵقاوە ! دواتر هەست و عەقڵی پەیداکردووە ئێستاش سەرباری ئەوەی هەست و عەقڵی هەیە بەڵام لە هەموو زیندەوەروگیاندارو پەلەوەرئاژەڵەکانی سەرزەوی کەوتووەتە ناڕەحەتی وگێژاوی ئەم دونیایە بە دەست مرۆڤ خۆی نەوەك زیندەوەروگیاندارو ئاژەڵەکان ! ناڕەحەترین گێژاووئالنگاری و سەختی ئەوەیە کە (بە هەڵە بیردەکەنەوەلەیەکتری) ئەمەش لەئەنجامی یەکترنەناسین ونەبوونی پەیوەندی لەگەڵ یەکتری بڕیاروحوکم بە سەر یەکتر دادەبارێنن ! مرۆڤ و ئاژەڵ و زیندەوەران و گیاندارەکان بەگشتی سیستەمی پێکهاتەی لەش و فسیۆلۆجی یەکە بەڵام کۆنتڕۆل کردن ئەمانە زیاتر لای مرۆڤە ئەو کۆنتڕۆل و سیستەمە پێی دەڵێن (عەقڵ) مرۆڤ بە عەقڵ لە وانیتر جیا دەبێتەوە .
لەسەردەمی رابردوو هەر وەهابووەو ئێستاش پاش پێشکەوتنی مرۆڤەکان لە ژیانی شارستانی و تەکنۆلۆجیا عەقڵ کەمتر دەتوانێت کۆنتڕۆلی ناسینی مرۆڤەکان بکات هۆکارەکەش مرۆڤەکان خۆیانن ! لە ئەنجامی

نەبوونی پەیوەندی و دووری لە یەکتری بەلکو پەیوەندیەکی سەرپێیانەوناسینێکی سەرپێیانەیان هەیە لە گەڵ یەکتر هەر چەند ئەگەر ئەندامی یەك خێزان وهاوڕێ و خزمی یەکتربن ئەساس ئەوەیە باش یەکترناناسن و دوورن لە یەکتری ! پەیوەندی و هەلسوکەوتی ئەندامانی یەك خێزان جیاوازی هەیە لەگەڵ دەرەوەی خێزان پەیوەندی و هەلسوکەوتی نێوان خزم وکەس جیاوازی هەیە لەگەڵ دەرەوەی خزم و ناسیار پەیوەندی و هەلسوکەوت لە فەرمانگەوقوتابخانەش جۆریکیترە ناچێتە چوارچێوەی لێکدانەوەبیرکردنەوەی زانستیانەومەنتیقیانە, بۆچی؟ لەبەر نەناسین و لەیەکتردووری مرۆڤەکان با ئەندامی یەك خێزان و دۆست و خزمی یەکتربن ! هەروەکو چاو شتێك چەند دووربێت باش ناسینی زەحمەتە عەقلیش بەوشێوەیە مرۆڤەکان چەند لەیەکتر دووربن کەم کاردەکات یان هەڵە کاردەکات لە ئەنجامدا مرۆڤەکان هەندێکیان بۆ عەقڵن هەندێکیان نەزانن هەندێکیان کەرن هەندێکیان قەشمەرن هەندێکیان هیچ وپوچن هەندێکیان نامەردن هەندیکیان گەوادن و قەپەوبێ ناموس و حەسودن و شێت و تەواونین ! بەڵێ ئەمانە هەمووی لە ئەنجامی بەهەڵە بیرکردنەوە لەیەکتری و نەناسینی یەکتری لە یەکتردووری مرۆڤەکانن,لەیەکتردووری مرۆڤەکانیش هۆکاری هەیە هەروەك کۆمەلگەی ئەوروپاوئەمەریکا لەبەر سەقالبوون بە ئیشوکاری ڕۆژانە خەریکی کارکردنن بەڵام لەکۆمەلگەیەکی هاوشێوەی ئێمە بەئەنقەست و بەبەرنامەیە حەز بەدوورکەتنەوەدەکەن هەر کاتێك دوو دۆلاری زیاترەودەوڵەمەنترە یان کاربەدەستە لە حیزب یان حکومەت خۆی لە مرۆڤەکانیتر باڵاتر دەبینێت , بەڵام حەقیقەتی مرۆڤ لێك نزیکبوونەوەوتێکەڵاویە نەوەك دوورکەوتنەوەوخۆبەلاوەنان ! باشترین مرۆڤ هەیە بووەتە خراپترین مرۆڤ ,زیرەکترین مرۆڤ هەیە بووەتە بێ عەقڵترین مرۆڤ یان بووەتە قەشمەر یان گەواد یان شێت یان دوورە لە خەڵك کەچی ئەمانە هەمووی بیرکردنەوەی هەڵەوسەرپێیانەیە ! مرۆڤ گەر لە نزیکەوە نەیناسی و نان وئاولەگەڵ نەخۆی وگەشتی لەگەڵ نەکەی و هەموو ڕۆژیك بیبینی وەك جیران و هاوسێ زۆر زەحمەتە بڕیاڕی لەسەربدەی هەرچەندە تاڕادەیەك لە زانستی کۆمەڵایەتی و دەروونناسی دەتوانرێت مرۆڤەکان بناسرێتەوە هەرچەند ئەگەر درۆوسیناریۆ پێشکەشی بەرامبەری یەکتربکەن ! ئەمانەش هەمووی لەکۆمەڵگەیەکی ناسەقامگیر دێتە ئاراوە هەروەك ئەو کۆمەڵگەی کوردی لە هەرێمی کوردستان لەبەر ئەوەی زۆربەی تاکەکان و خێزانەکان بەگشتی کۆمەڵگەکە بەئەرکی مرۆڤبوون هەڵناستن و وەکو مرۆڤ هەڵسوکەوت ناکەن لەبەر کێشە ئابووری وسیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بووەتە هۆکاری سەرەکی کە مرۆڤەکان دوورین لە یەکتری ! هەرکەس یەکتری تۆمەتباروناوزەددەکات بەوەی فلان (شێتە, گەوادە, بۆ

عەقڵە, تەواونیە , کێشەی هەیە , حەسوودە , حەزی لە پەیوەندی نیە ,لەگەڵ خەڵك ناگونجێ , خۆپەرستە , دزە,قوندەرە,مێبازە , حیزە,بێ دینە,قەرزارە,بێ پارەیە ,بێ تەبیعاتە, ئیتر….) کەچی زۆر دوورە لەو سیفەت و بیرکردنەوانە ! مر□ق هەیە لای خێزان و حزم وهاوڕێکانی جۆرێکە لای هەندێکیتر جۆرێکە لەفەرمانگەکەی باشترینە لای خزمانی خراپترینە لای خێزانەکەی جۆرێکیتر لای هەندێکیان قسەخۆشە بە گاڵتەوگەپە لای هەندێکیان کەم دوو و قسە نازانێت ! ناخۆشترین و گرنگترین شت ئەو مرۆڤانن کە ستانداروکۆنکریتین و ڕاستگۆودرووستن لە پەیوەندی و خۆڕەوشت وعەقڵ کەچی ئەو سیفەت و بیرکردەوانەیان بەسەر دادەسەپێندرێت (هەرچەندە مرۆڤی دووڕوهەزارڕووش هەیە سیناریۆتەمسیل دەکات ئەوەیان ناڵێم) ! ئەمەش هەمووی لەبەر نەبوونی پەیوەندی و دووری لە یەکترە بیرکردنەوەوتێفکرینەکان لەیەکتری هەڵەیە ! لەئەنجامدا دەبێتە سووککردن وناشرینکردنی مرۆڤەکان بە هەست و بەدەست وعەقڵی مرۆڤەکان خۆیان . لێرەدا جیاوازی ئاژەڵ و مر□ق دەردەکەوێت مر□ق عەقڵ زۆر بەکاردێنێت سیستەمی مێشك ماندوو دەبێت کەواتە هەموو بیرکردنەوەوحوکم وبڕیاڕیك دوور لە مرۆڤەکان لەیەکتری (سەدلەسەد 100%) دروست نییە و پێوەر نییە لای هەرکەسەو ڕێژەییە یانیش میزاج و بەرژەوەندی و ناشیرینکردنی مرۆڤەکانە بە ئەنقەست ! زانایەکی کۆمەڵناسی ئینگلیز دەڵێ : (ئەوە کێشە نییەوئاساییە مرۆڤەکان لێك تێناگەن بەڵکو ئەوە کێشەونائاساییە مرۆڤەکان بە غەڵەت لەیەکتر تێدەگەن) .

وردە باس … پشکۆ ناکام

- هیچ شتێک ئەوەنە نامهێنێتە پێکەنین بەقەد ئەوەی کە باس لە یەک ریزی کورد ئەکرێ بە تایبەتی لەلایەن بنەماڵە و پارتی پاشکۆیەوە کە بەردەوام دوای هەر خروقات و فەزیحەیەکی سیاسی و نیشتمانیی دەست ئەکەن بە لێیانی دەهۆڵی یەک ڕیزی بۆ لەبیربردنەوی فەزیحەکەیان ، ئاخر تۆیەک کە هەرچی دا□ا□تی ووڵاتە بەتاڵانت ب□ردو□ و ب□ت بک□ر□ چەم و جۆگە و دارستانەکانیش ئەفرۆشی و پارەکەی ئەخەیتە تەنکەی باخەڵتەوە داوای یەک ڕیزی لەخەڵک ئەکەیت ؟!!یەک ریزی تاک لایەنی؟

یەکریزی بەتاڵان بردن و دزینی قووتی خەڵک ؟ یەک ریزی بەگژا چوونی پارچەکانی تری کوردستان ، ؟ یەک ریزی وێران کردنی ئابووری کوردستان؟ تۆ بە کام رووی سیاسی و کۆمەڵایەتیشەوە داوای یەک ریزی ئەکەی لە کاتێکا لە بەغا جگە لەسەنگەری پەرژەوەنی بنەماڵەیی و حیزبی هیچ سەنگەرێکی ترت نیە ، تۆیەک کە ئامادەی لەسەر دان□انی وەزیرێکی کۆیلەی بنەماڵەکەت دونیا وێران بکەیت” دیارە هەر بە قسە” و ئامادە نەبیت نەوت رادەستی ناوەند بکەیت ومیللەت و مووچەو بژێوی خەڵک بخەیتە ژێر پێتەوە ، چۆن داوای یەک ریزیم لێ ئەکەیت ؟ رەنگە هەندێ بۆچوونت هەبێ زەمانی رایات و گ□□□□ بیخواردایە بەڵام ئێستا ناخوات وئەو چکلێتە با هەر لە گیرفانتا بێ و دەریمەهێنە و ووریابە تێکەڵی دۆلارەکان و نەوتاویی نەبێ . پێوەری یەک ریزی نیشتمان پەروەری و ئینسان دۆستیە ، سەیرێکی خۆت لە ئاوێنەی مێژوو بکە بزانە ئەو پێوەرانە تۆ ئەگرێتەوە؟!ئەوەی داوای یەک ریزی ئەکا ئەبێ جیاوازی نێوان ئاشبەتاڵ و هەرەس ، داگیرکەر و دۆستی بنەماڵە ، دزی و خێر ، خۆسەپێنەر و هەڵبژێراو ، تەزویر و سەرکەوتوو بزانێ تا جێی متمانەی خەڵک بێ لەو یەک ریزییە ، یەک ریزی زەرور□ تێکە بۆ دانانی میللەت لە پلەی یەکەما ، کە بنەماڵە چووە پلەی یەکەم یەک ریزییەکە خزمەت بە بنماڵە ئ□ک□ات نەک میللەت ، ئەو جۆرە یەک ریزییەش لای میللەت مەرفوزە و سەرچاوەیەکیشە بۆ خەو بینین بە یەک ریزییوە..منێک خەڵکی شارێک کە زیاتر لەدووسەد ساڵە خوێنی لێئەتکێ ..فرمێسک ئەرێژێ ، ویران و کاوول ئەکرێ ،، ئابڵۆقەی لەسەر دائەنرێ ، بۆ لەگەڵ بنەماڵەیەک یەک ریزبم کە بەتەنگ مێژووی پڕ شکۆی شارەکەمەوە نەیەت ، بۆ؟

- کۆرس لە گۆرانیا ئەو کەسانەن لە پشت گۆرانی بێژەوە کۆپلەی گۆرانییەکە وەک خۆی ئەڵێنەوە و هونەرێکی باوە ، بەڵام کە لە سیاسەتا کۆرس هەبوو مەسەلەکە ئەگۆڕێ وەک ئەوەی لە گاڵتەجاڕی پارلەمانە کارتۆنییەکەی هەولێر دیمان کە چۆن کۆرسێک بەناوی ” کۆتا کورسییەکانی پێکهاتەکان” رێک ئەوەی بنەماڵە و پارتی ویستیان ئەوانیش بێ کەم و زیا هەمان کۆپلەیان ووتەوە ،!! ئاخر کەسێک بە سێسەد دەنگی تەزویر بکرێتە کۆرس لە پارلەمانا چ مەترسییەکی گەورەیە بۆ سەر دیموکراسی و سەربەخۆیی بیرکردنەوە و بریاریان ، جا بنەماڵە کە خۆیان بە تەزویر لە پارلەمان زۆرینەن ئەم کۆرسەش بەتەزویری ئەوان چونەتە پارلەمان بەڵام وەک کۆرس لە ریزی

پشتەوە ئەبێ چ مەهزەلەیەک لەو پارلەمانە ڕووبات ؟ گەر دیموکراسی بە غەڵەت خۆی پیا کرد شکم نی□ ئ□کوژێ.. خ□سبەی بنەماڵە بریاری ئەوەی هەرێم بخرێتە سەر تورکیا بخاتە پارلەمانەوە بە هەمان دەنگی گروپی کۆرس تێئەپەرێنرێت..یان سیستەمی پاشایەتی/ بنەماڵەیی بخرێتە دەنگ یانەوە بە هۆی گروپی کۆرسەوە جارێکی تریش ڕووی مێژووو و دیموکراسی ڕەش ئەکەنەوە ، پارلەمانێک خۆی کارتۆنی بێ ، ئەو گروپی کۆرسەش جگە لە "کاغەز" چی تر نیە لەناو ئەو کارتۆنەیا..

- جوزەلەژەن و شایەرەکانی دەسەڵاتی هەرێم ئەوەنە بە هاتنەکایەی مەسەلەی لامەرکەزی بۆ سڵێمانی سەغڵەت بوون کە جار و بار قسەی زۆر عەنتێکە ئەکەن وەک: پاراستنی یەک پارچەیی خاکی هەرێم وەک ئەوەی تاپۆی ئەم خاکە وا لە قاسەکانی بنەماڵە و لەگەڵ داهاتی نەوتا هەڵگیراوە !! تێناگەم ئەی هەر هەمان خاک نیە کە پڕ کراوە لە سوپای تورکی؟ هەر هەمان خاک نیە کە سی و یەکی ئاب کرا بە میوانخانەی سوپای بەعس ؟ هەر هەمان خاک نیە لە ریفراندۆمی جوانەمەرگا تا پردێ رایان کرد دۆست و ئاشنا نەبونایە هەولێر ئەخرایە سەر مادەی سەد و چل..

کە دوو برا لەیەک ماڵا ئیدارەیان نەکرد پێکەوە ئەبێ هەر یەکەیان ماڵی خۆی هەبێ ، جا ئێمە کە" برا"ش نین بۆ ئەبێ هەر لە یەک ژوورا بین کە بە درێژایی مێژوو هەوڵ دراوە و هەموو ئەگەرەکان تاقی کراونەتەوە و سەرئەنجام هەر بە ڕێک (نە) کەوتن تەواو بوە ، ئێمە لەسەر قسەکەی سەرۆکی بنەماڵە کە ووتبوی : ئێمە لە ماڵی خۆمان و ئەوانیش لە ماڵی خۆیان ئەڵێین : زۆر سوپاس ئەزبەنی بۆ ئەو ئامۆژگاریە و بۆ یەک جار بەقسەت ئەکەین و ئێمە ئیتر لەماڵی خۆمانا دائەنیشین و بە لامەرکەزییت ئەسپێرین...

تاڵەمووەکانی ژیان … شیعری /

نەوزاد بەندی

• **بۆیاخکردنەوەی ژەنگەکان –**

خەم وا ئەکا هێواشی کەمەوە
ڕاوەستم و
دانیشم لای ..
چای لەگەڵا بخۆمەوە ..
ئاخر ئێمە سەر بە مەملەکەتی خەمین
سەر بە مەملەکەتی خەم ..
خەم ڕامانئەکێشێ
خەم شتمان فێر ئەکا
خەم بەسەرمان ئەکا تەوە
خەم ژیرمان ئەکا تەوە
خەم بۆنەمان بۆ ڕێک ئەخا
خەم فرمێسکەکانمان ئەسڕێ و
لە نزیکترین کافیتریا ،
دەعوەتی چایەکمان ئەکا ..
تەنانەت خەم گەلێ جار
دڵخۆشمان ئەکا ..!

★ ★ ★

• **پیاوێک ، لە دەرەوەی بازنەکان – ئ□ا ئ□□ستا من لەو پیاوانەم**

ئەڕۆنە دەر ،
مۆبایلەکانیان بیر ئەچێ ..!
تێر خەو ئ□□بن ،
جا ئ□□زانن ،
نوێژی عیشایان ڕۆیشتووە …
لە دوای حەوت ڕۆژ
جا ئ□□زانن ،
هەفتەیەکە
ئاهەنگی لە دایکبوونیان ،
بەسەرچووە ..!

ئەو پیاوانەی

بە دەست کردنەوەی برغویەک
دۆش دای□ئ□م□نن ..گیر ی□ئ□خۆن ..
کە خۆیان جوان ی□ئ□گ□□ن و
□یش ی□ئ□تاشن ..
عەتر لە خۆیان ی□ئ□دەن و
نایشزانن بەرەو کوێ بڕۆن ..!

من ی□ئا ی□ئ□ستا لەو پیاوانەم ،
لە دڵیانا ،
ژوورێکی تازە شک نابەن،
لەگ□□ ی□ئ□ودا
چایەکی تیا بخۆنەوە ..
هەمووی ژووری شێدار و
گسک نەدراو و
داڕوخاوە ..
کاشێکانی دەبە بوون و ..
بۆیاخی دیوارەکانی
هەڵیانداوە ..

من ی□ئا ی□ئ□ستا لەو پیاوانەم ،
لە پڕا عاشق ی□ئ□بن و
خەونی ڕەنگا و ڕەنگ ی□ئ□یانبا ..
لە دوای ساتێ ،
بە ماندوێتی ی□ئ□گەڕێنەوە
زۆنگاوی
ڕۆژەکان و ..
لە ژێر لێوەوە هەزار جار
بە خۆیان ی□ئ□□□ن : هەی دەعبا !
تۆ وعاشق ، کوجا مەرحەبا !!

من ی□ئا ی□ئ□ستا لەو پیاوانەم ،
سەوزە فرۆش و غاز فرۆش
ی□ئ□یخەڵ□ تێنن ..
کتێب ی□ئ□کڕن و نایشزانن ،
کەی دەنکە تووی
ووشەکانی
بتەکێنن ..

من یئا یئ□ستا لەو پیاوانەم

* * *

▪ تەواو –

تەواو ..یەکلایی بۆوە ، عێراق ۱۵پارێزگا و ۳ کەمپە ، کەمپی ھەولێر و کەمپی دھۆک وکەمپی سلێمانی

* * *

▪ دایک –

قەڵایەکی بێ دەرگا و پەنجەره..
پڕ دەرگا و پەنجەرە ..
بەبێ تەنانەت یەک پاسەوان ..
سیخناخ لە سەرباز و تیر ھاوێژ ..

بێ دەرگا و بێ پەنجەرە : بۆ پاراستنی تۆ ..
پڕ دەرگا و پەنجەره : بۆ گەڕانەوەی تۆ ..
بێ پاسەوان : ب□ ی□ئارامیی تۆ ..
پڕ سەرباز و تیر ھاوێژ : بۆ بەرگریی لە تۆ ..

* * *

▪ پۆرترێت –

ھەموو
دەستی لە دەستی
مولازم موحسینێکدایە و ..
مێشکیشی
پڕە له ساندرێلا ..!